
КНЪ. X.

ОКТОБАР

СВ. 2.

Власник и уредник,
Јеремија Живановић

БЕОГРАД, 1924.

Штампарија „Св. Сава“, Бранкова 16. — Телефон 249.

Цена овој свесци 6 дин.

ПРЕГЛЕД САДРЖИНЕ.

Desanka Maksimović: Ševa	81
М. Кашанин: Бегунац (I)	82
Ј. Хрваћанин: Старинске пјесме	89
Н. Новаковић: Михран (II)	90
Сава Ристановић: Тајна живота	97
Ј. Бабић: Ђачка Чета (V)	97
П. Г. Богдановић: Моравка	102
Е. Гебар (превео Х. Х. Х.): Последњи доживљаји божанскога Одисеја (II)	103
Љ. Бодулић: Осећање љубави код Бранка Ради- чевића	112
Рад. Јовановић: Планина и шума у религији и ли- тератури (II)	120

ОМЛАДИНСКИ ГЛАСНИК.

М. Ст. Стефановић: У вечерњем сутону	126
Ник. Мирковић: In philistros	127
М. С. Јаснић: Љубав	128
С. Пауновић: „Циганчице“	128
Р. М. Тасић: Кашаљ	130
Монах Венијамин: Ах, очи, моје!	132
Синиша Вељковић: Некад и сад	133
Власт. Т. Петковић: Свенули снови	134
Б., Б.: Путници	134
Бр. Нешић: Јесења надахнућа	135
† П. Д. Вукосављевић: Последња моја песма	135
Fr. Petrić: Pavao Ritter Viterović kao srpski istorik	136

Стари писци. Ј. Илијћ: У Италији. — Старине. Једно писмо П. П. Сокољанина. — Кратке приче. — Кратке поуке. — Из живота наших књижевника. А. Г.: Ђура Јакшић у Горњаку. — Хроника. — Преглед књига. — Покушаји. — Нове књиге. — Задачи. — Од Уредништва.

ВЕНАЦ

КЊИЖЕВНИ ОМЛАДИНСКИ ЛИСТ.

Власник и уредник, Јеремија Живановић.

ŠEVA.

Nebo poče da plavi,
dan je lagano svit'o!
Otvori oči ševa:
rosa blista po travi,
zlatno se talasa žito.

Rumene bulke sveže
i trnja bobice zrele.
Otvori krila ševa:
po žitu sunca mreže
trepere vrele, vrele.

Nad nisku kolibu crnu,
nad zlatno zvonika kube,
nad oblak pod nebom dalek
ševina krila prnu
i u nebu se gube.

Rumene bulke sveže
i trnja bobice zrele.
Spušta se sa neba pesma.
Na njivi još sunca mreže
trepere vrele, vrele.

I senka zgurenog trna,
i bezbroj zlatnih hrpa.
Zaklopi krila ševa
kraj dva-tri sita srpa
i zrna, prosutih zrna.

Desanka Maksimović.

БЕГУНАЦ.

Мој отац је умро рано — једва да му памтим колена и смех — а матери ми се брзо преудала. Ми смо вечно на туђој земљи радили, па сам пошао по надницама још од своје осме године: да спахији редим кукуруз, и да буним по шуми шљуке, када нам наиђу господа у лов. Извезене гаће су ми биле једино одело, чак и под јесен, па сам силно зебао, а нисам знао за друго јело сем за проју и за папулу. Наша кућа је била мала, ниска, бедна: дрвене клупе, висока постеља, црвоточан, грдан сандук и непокривен, плеснив сто, био је сав њен намештај. Не знам како је онда још неком чудно што ми је ту дошла воља за школу. Па видео сам спахију нашег, начелника и попа, те ми се упалиле очи од чуда: како они мало раде, а много уживају. И ја бих! Дабоме, патим се — и ја бих!

Ником нисам смео с почетка да се поверим. И мој покојни отац, да је жив, тешко би пристао да на нешто троши новац, кад није уверен да од тог неће имати користи, где ли да то учини очув. Нема он ни воље за то, а нема ни откуда, и овако одваја залогаје од својих уста да нас прехране. И шта би радио да збиља одем, кад се већ сад боји да ћу му измаћи испод паске, па се распустити и проленити, да не будем никад ни за шта. Као војника ме држи оштро и строго. Још једва зора, а он ме већ дрмуса за ноге: „Ненаде, каже, на посао!“ И гледа ме намрштен. Срећом, немам ништа да облачим, него капу на потиљак, торбицу с пројом преко леђа, па готов. Пређем она три километра, колико има од наше куће до спахијског имања, станем заједно с другом децом, па кроз ниске кукурузе, да их редим. Тако проведем цео дан. У сумрак, кад дођем кући, мало се одморим, па вечерам, а после тога ми се очув опет намршти и подвикне: „Ненаде, каже, у легало!“ Ја нато, без поговора, капу у буџак, па у постељу; — немам шта да свлачим.

Никаква изгледа није било да угледам варош.

Одједном — нисам био сигуран да ли је то било хотимице, или баш случајно, — онда сам веровао у ово друго, а данас у прво, рекне мени моја мати да ја имам три јутра земље на свом имену, тако да бих могао ићи у школу, па још да очув и као она немају око мене никаква трошка, само треба то очуву да споменем и да га молим. Учиним ја то још исти дан. Но да ли зато што је слутио да ме је мати упутила да то тако изведем, па се срддио, или му уопште није било по вољи да одем, или је најпосле збиља био уверен да је немогућно извести моју намеру, само се он са мном не сагласи. Ја, опет, ни за што да попустим, него, од беса и жалости, ударим у плач, нашто се он још грђе ражљути, па ме поштено ишиба.

Није ме то изменило. И даље сам по цео дан мислио само о том једном те једном: како да се дочепам школе и да будем господин. Пробуди ме, тако у ноћи, железнички писак, па дигнем главу са јастука и послушкујем: хоће ли се убрзо поновити? Радовао ме је и болео страшно. Знао сам да сада у јесен одлазе богаташка и господска деца у варош у школу, а ја, ето, да морам остати, а ја да морам сутра опет у надницу спахији. Слушам ја, но други звиждук узалуд очекујем. Напољу само пада киша и хучи ветар, те завијају пси пред кућом и буде се петлови с покислих дудова. И онда плачем, Боже, плачем, да се сав заценим, и гњурам главу у јастук, да ме не би очув чуо, да ме не би чуо, па ме шибало.

Тек некад после се сетим нечега. Па имам ја, мислим стрица, у другом селу, у Шумарини; како би било да он преузме нада мном бригу, поговори са очувом и да ме одведе у варош? Добар је стриц Бранко, учиниће ми то... И кажем матери још исто вече шта сам мислио. Она се баш не обрадује, али ми ипак да за право и одобри ми да покушам. Тако се ја одмах сутра-дан кренем к стрицу.

Била је недеља, рано јутро — памтим да су се јутрење и литургија служили тај дан заједно — те се ја обучем као момчић, метнем прслук са огромним дугмадима и шешир с ковиљем, па у оним широким, извезеним гаћама, као лептир, хајде кроз поља.

Затекнем код куће стрица. Изненадио ми се није, јер сам му ја долазио готово сваке недеље и остајао код њега по цео дан. Али кад сам сад рекао зашто сам му дошао, нисам га баш метнуо у велико весеље. Одмах се узео изговарати. Неће он, каже, да нешто ради против Угљеше (мог очува). Кад Угљеша није сагласан с тим, онда се тог треба оканити и гледати свог посла.

Ја, већ онда овако тврдоглав, каквог ме је Бог створио, место да попустим и увидим узалудност сваког напора, тад истом и навалим преклињати и доказивати. Не знам шта је од тога двога имало више дејства — да ли сам стрица уверио или гануо — само он мени, одједанпут, не само даде пристанак, него ми одреди и час поласка: у уторак, ујутро, првим возом, у пет сати.

Силно сам се распевао, идући кући, те недеље после подне, све бацајући шешир над себе. Штрецне ме у срцу по који пут што га тако гужвам и кварим, али се онда сетим да ми он ускоро неће већ више требати, јер ћу имати господски, па наставим да га бацам и да га дочекујем.

Многе замисли сам извео уз пут у својој глави. Тако, намислио сам да не узем ципеле на гајтане, него на дугмад, а нотес да носим у џепу споља с леве стране, тако да се види и он и то да сам ђак. Онда сам се утврдио у одлуци да учим за инжињера, да се оженим девојком без новаца, а деци, кад их будем имао, да купим маринерске блузе.

Дуни, ветре, отуд од Баната...

Распевао се ја из свег гласа, све јечи поље, па се људи осврћу и заустављају, мисле да ме је неко опио, и питају ме:

— Шта је, Ненаде, што си ти тако весео?

— Чућете, кажем, у уторак!

И имали су шта да чују, кад је дошао.

Једва сам га дочекао, толико сам био нестрпљив и узбуђен. Преко дана још и како, замислим се и занесем, али пред ноћ, кад треба спавати, не знам шта бих од немира, све се плашим да не заспим, па да се не пробудим. Уочи самог поласка, уз то је дошла још и стрепња да не одоцним на воз. Истина, мати се о том побринула и навела будилник на три сата, али сам се ипак бојао: и мислио сам, стаће будилник, јер зна да стане по неколико пута у дан, па ћу се закаснити и стрица толико наљутити, да ме никад више неће хтети да води.

Не заборавља се такво устајање.

Спавам ја још, једва ми промичу кроз свест нејасне неке представе, осећам топлоту свога тела, сав сам као ознојен, и мило се осећам лежећи у постељи, кад одједном, али одједном, као чудо и приказанье, зазврја будилник из тањира, зазврја строго, наругушено, као опомена и благ прекор најмилијег пријатеља, те ја скочих као дигнут, и остах тако пред постељом, стојећи и гледајући бесмислено, без моћи да се одмах сетим шта се збива. Али онда, наједанпут, напречац се свега сетих и, сав као у грозници, узех се облачити.

Или зато што није хтео, или што није доспео, само стриц ни речи једне није рекао мом очуву о том да ја одлазим. Овог је то силно увредило, па ако се и није противио и бранио ми да идем, није хтео ни да ме спреми, ни савет неки да ми дадне, па чак ни да устане: градио се да спава. Мати, не желећи се замерити ни мужу ни сину — с девером није говорила од кад се преудала — одрекла се да ме прати до станице, али ми је не само помогла да се пробудим и обучем, него ми је метнула у торбу парче погаче, нешто лука, соли и воде, дала ми у руке штап, прекрстила ме и пољубила и, заплакавши се, извела на пут.

Добро се сећам тог јутра.

Био је мрак, онај хладни, шарени, јесењи, у ком сише магла одоцнело лишће. Брзо сам изгубио из вида матер, нашао се на пречац сам, ја и петлови што су се стали будити у кукњави, пси који су бесомучно скакали на плот, и крњ месец који је тонуо као у мирно море полупани брод. Био ме је обузео страх, и тек у пољу, изван села, где је било видније и где сам већ почео разазнавати облике ствари, постао сам нешто храбрији. Али је ту, опет, дувао ветар, те сам силно зебао. Ипак сам ишао. Натукао наш малешни, сељачки шешир, опанке на ногама стегао, а у руци стиснуо штап — као човек, штап, прави правцати штап — па све зверам око себе и у кукурузе поред пута, да когод из њих не искочи, па ме наједном убије. И хитам, Боже, није да хитам оним нашим неравним друмом, него ми све пуцају прсти и чланци на смрзнутим ногама!

Станицу угледам из далека, онако малу и шћућу-рену, са дрвећем на перону, што је чини те личи на шеву с големом ђубом. Кад ја ближе, а она тамна — као несрећа људска, као лудост, као ноћ. „Шта то значи!“ помислим, престрављен: „Да није воз већ отишао? Да ја нисам закаснио, наопако!“

И потрчим у сав дах.

Дођем донде, загледам добро, упиљим се из све снаге, али свеједно, исто што и пре: нигде ни сене од светлости, потпун мрак. „Можда воз није ни долазио!“ отме ми се испод страха мисао. „Колико може бити сати!“ Нисам имао где да погледам. Срећом се сетим (ђаво знао, откуд ми била онда та памет), сетим се ја како ми очув одређује сате по небу, па се станем загледати у оне касне, већ и од магле мутне звезде, сасвим као одрастао, са штапом у руци, на који сам се наслонио, сав искривљен и уман. Учини ми се, на по-слетку, да сам дошао прерано, да нема још пет сати. „Ништа, мислим, само кад нисам задоцнео, кад није касно. Причекаћу овако мало, па ће утом наићи и стриц.“

Дуго сам ја обилазио око станице, док сам дочекао да се, једва једном, послуга стане будити и палити по зградама мусаве светлиљке. Заборавим и на студен, а већ на то, што чекам, нисам се ни срдио. Још јаче живнем. „Аха!“ мислим и радостан сам, „сад ће стриц са новцем, па на окно по билете. Лако је мени сад! Све је готово, само још да стигнемо у варош и да се упишем у школу.“

Ускоро, и раније но што сам се надао, тргне ме сигнал. Знам шта значи кад куца двапут: воз је већ близу, у суседној станици, још само који минут, па је ту. Не радује ме баш особито: нема стрица. Шта му је, где је за толико, зар не зна да нам неће издати карте, ако не стигне пре од воза?

Док сам се ја освртао, извиривао из станице као миш за пљуска, тражио стрица по собама и по перону, у страху да се нисмо нашли, да ме не види, овако малог, међу светом, затутња нешто. Воз! Прошишта, стаде, па врисну и, полако, полако оде, као мртац, као мој отац, тако да не верујем да одлази, па се и не мичем, него стојим и гледам за њим жалосно.

„Наопако!“ мислим, слуђен, и све се осврћем по перону, уверен да се још може нешто учинити, да нисам остао, да ћу ипак отпутовати. „А где је стриц?“ И, гледајући пусто поље и простор пред станицом, који чисте чађави радници, одговарам сам себи: „Закаснио се!“ Па ми га долази жао: „Сиромах! Љутиће се, кад дође, па чује. А није ништа крив: његова Шумарина од станице далеко, па одоцнео. Хајде да га причекам, да се мање срди, кад стигне, да му не би било одвећ тешко.“

Чекам га ја пред станицом, чекам толико, да послужи већ бива чудно шта ја онде толико ходам и завирујем. Једно то, а друго што сам немиран и узбуђен, па не могу да стојим на једном месту, учине те смислим да пођем стрицу на сусрет. Пут знам добро, раздањује се, има света већ у пољу, па зашто му не бих пошао и раније га припремио за глас о нашој заједничкој несрећи?

Идем ја, идем, али стрепим и осврћем се још више но досада: можемо се мимоићи, па ће се не само ражљутити што је на воз одоцнео, него ће мислити и да ја нисам долазио, да сам се заспавао. Тога сам се бојао, тим више што сам се јаче приближавао селу: никако га нисам сретао. Али потпуно и истински престравио сам се истом онда, кад сам ушао у двориште и био пред тим да улегнем у собу: ја за кваку на вратима, а врата закључана! Наопако! Да се одиста нисмо прошли? Да није болестан? Убијен? Умро?

Ужасно ми је срце тукло.

Кад сам се малко прибрав, попнем се на опеке што увек стоје под стричевим прозором, па куцнем. Куцнем плашљиво, не дишући, играли су ми мали прсти, залуђени од страха.

— Ко је? — упита изнутра женски глас, а то ме само утврди у страви, јер сам очекивао стричев одговор.

— Ја сам! — одговорим уплахирен, а речи ми преломљене ужасом и чудом, те говорим као дављеник.

— О, дете драго! — замумла нато стриц из собе, а мени, као после грмљавине, све се разведри. — Откуда ти тако рано? Колико може бити сати? 'Ајде, уђи!

И чујем из собе како шушти у перини лишке од кукуруза, по чему погађам да устаје и да ми иде на сусрет, да отвори на кући врата и пусти ме унутра.

— Седам прошло, чико! — кличем громко и весело, задовољан што нисам ја на воз одоцнео, него он, и упадам му, обасјан. — Где си ти? Седам је прошло!

— О, синко мили, синко! — уздахну он и, одједном, не знам зашто, погледа у жену и — осмехну се. — Па ти збиља порани? А ја, несрећник, заборавио, па преспавао! Сад свеједно, други пут ћемо се кренути на пут, има кад. Иди ти само лепо кући и слушај оца, а ја ћу већ доћи по тебе, кад буде требало.

Изненади ме он тиме силно, и растужи. Видим, или је мислио да ме очув неће пустити, или се надао да ћу преспавати час поласка, само он није ни мислио да иде

са мнош. Одмах му кажем да су се очув и мати сагла-
сили да ме води, да сад натраг не могу и не смем, него
ћу данас остати код њега, па можемо на пут кад хоће,
сутра или прексутра. Он се замисли, обуче се, рече ми
да причекам, док се врати, и оде некуд. Чини ми се да
је пошао да тражи мога очува. Свакако га је и нашао,
и договорио се с њим, јер се вратио расположен и
објавио ми да ћемо на пут одмах сутра, објавио ми то
таквим гласом, да сам био уверен, да нисам сумњао ни
један минут да се не шали.

Тог дана нисам радио ништа, привипут ваљда откад
се памтим, него сам још био почашћен колачима, оним
што су се пекли за наш пут и служили ми за јасан
доказ да се не варам. Пред вече, метнуо ме стриц на
кола и повезао изван села, да накосимо детелине, што
ме је толико радовало, да сам заборавио све стрепње и
патње, и певао путем. А сутра-дан, у рану зору, још у
мрак, још док је стриц спавао, успужем му се као маче
на високу постељу, пробудим га и, више ја њега него
он мене, поведем на станицу и, одатле, у варош.

— Свршиће се. —

М. Кашанин.

СТАРИНСКЕ ПЈЕСМЕ.

I.

Како си ме растужила, да л' си знала?
Бол ме буди, с њиме усним свако вече;
Да знаш, драга, како нехај мучи, пече,
Барем би ме једном њежно погледала.

Ти би ми се једног јутра насмијала,
А ја, збуњен, не вјерујух', н'јем бих стао:
Вјеруј да ти не би никад било жао,
Што си један осмјех њежан мени дала.

Ти због мене не би никад заплакала,
Љубављу би мојом сјале очи твоје,
Просуо бих све њезине жарке боје
Као ћилим по коме би корачала —

Кад би ми се само једном насмијала!

II.

И вечерас ћу к'о и увјек доћи,
 Љубави моја, прозоре отвори!
 Док ведрим небом безброј звјезда гори,
 Блиједу свјетлост расипљућ' у ноћи,
 Ја ћу ти, драга, под прозоре доћи.

Застаће барка испод твог балкона,
 Двије ће тамне сјене да се стопе,
 К'о твоје ведре очи кад се склопе,
 А ја ћу чути звуке из салона
 Кроз отворена врата твог балкона.

Размакнуће се завјесе свилене,
 Спазићу б'јелу прилику у тами,
 Прошаптаћеш ми: „Данас нисмо сами.“
 И навлачећи завјесе свилене,
 Бацићеш ружу у барку крај мене.

И слушајући њежну мелодију
 Што се још чује из старог салона,
 С црвеном ружом са твога балкона
 Гледаће мене јединог од свију
 Безброј блиставих звјезданих очију.

1921.

Јованка Хрваћанин.

МИХРАН.

10. мај.

Као богаташко дете, Михран је детињство и прве дане младости провео у Смирни.

Његов отац, извозник, виђен грађанин, богат, познат као паметан човек, имао је, иако је био Јерменин, видног учешћа у политичком животу. Мати му је умрла врло млада, пре тридесете године, оставивши троје си- рочади: кћер и два синчића. Он је зна само по оскудном сећању своје сестре, по честом причању тетке, која их је очувала, и по фотографијама. Отац његов јако ју је волео, и по њеној смрти није се женио; брига о деци

прешла је на родбину материну, а Барзиџан је полагано напуштао трговину и све више улазио у политику. Ипак је домаћи живот ишао својим редовним током, и у изобиљу се живело све до младотурске револуције, 1908. године, до „Хуријета“.

Тада су за њих почеле недаће. Нови покрет принео је на жртву и срећу њихова дома: отац његов је погубљен међу првима, највећи део имања конфискован.

Сестри Агенор су тада биле 22 године; оба брата су довршавала гимназију. После је дошла сестрина дуготрајна болест, од које се и сада осећају трагови; загонетно убијство старијега брата; гоњења и патње; докле у заштиту обезглављене породице није устао неки даљи рођак, пријатељ Младотурака, те нешто повратио од заплењена имања и тиме помогао, да Агенор, сама собом осуђена на неудају, проводи једнолике дане у омањој вили на мору, са тетком и једном слушкињом из старих, срећних дана, а да се млади Михран пошаље у Европу на науке.

Тако је дошао растанак са сестром, која му је и мајку заменила, и коју воли више свега на свету, са Смирном, вечним зеленилом и морем с неисцрпним лепотама, и замена свега тога магловитим Шарлотенбургом, техничким конструкцијама, логаритмима, сувим и себичним животом у близини охолих буршева, данима, који су у себи имали *живота* само за оно неколико недеља, што их је, између школских година, пробављао у загрљају своје сестре, коју је сваке године затицао све тужнију и много старију него је замишљао...

„Приближе се дани поновног растанка. Агенор ћути од јутра до мрака, као сенка иде из одаје у одају, поглед јој се никако не сусреће с мојим погледом, и опет осећам да само у мене гледа, кад је мој поглед на другој страни забављен.

„А кад у пријатне вечери седимо на тераси, испод које је пукло море, она помиње само оне часове из прошлости који су мени најмилији, понавља само оно

што је с мојим животом везано, никад о себи, никад о покојнима... Све, све, сваки рад, сваки покрет, свака мисао — све је намењено само једном: да мени буде добро, да се мени учини по вољи.

„Никада, пријатељу, најнежнија мати није тако мазала своје јединче, као мене моја слатка Агенор... Како ли јој је сада, кад о мени нема никаква гласа више од године дана, њој, која је долазила до очајања, ако десети дана не прими од мене опширно писмо?...“

Последњих година школовања морао је напуштати Немачку. После једне екскурзије по саксонским фабрикама легао је у постељу. Запаљење плућне марамице. Чим се придигао, морао је на југ. Опирао се, јер су испити били на прагу, али су лекари били неумољиви. Сестра га је дочекала мртва од страха и као да је сама с њим одболовала. Али су младост и клима учинили своје: за кратко време почели су се растурати облаци бриге и слутње на бледом лицу Агенорину.

Рат дванаесте није му реметио школовање, али кад се четрнаесте, по одмору, спремао на повратак у Немачку испита ради, дошло је до нових заплета, до новог клања и прогоњења Јермена, и Михран, знајући шта га све може снаћи, дограбио се Атине. Сва наваљивања да и сестра пође с њим нису помогла: за њу је било доста што јој се брат спасава, и што ће она до краја живота остати у близини јединих пријатеља — гробова оних који су јој најрођенији.

Млади техничар био је у Атини добро примљен. У Министарству Јавних Радова добио је угледно место, у граду стекао лепих познанстава, са сестром одржавао редовну преписку, живот у Атини, првих дана, јако му је годно.

Пролеће 1916. носило је велике наде и изазвало много врења, а нарочито у Грчкој. Струја солунског покрета, чије се клице још тада јасније осећале, захватила је и њега, и „да би ближе био догађајима“, Михран је дошао у Солун, са првим радницима на тој идеји, о којој шири кругови тада ништа нису ни слутили.

То је било почетком маја прошле године.

По доласку у Солун, Михран је помишљао да одмах ступи у редове ма које савезничке војске, али није тако урадио. Место тога, био је на свом стручном послу, у префектури, без мало пуну годину. Зашто је толико оклевао, није ми говорио. Уопште, о своме животу у Солуну готово ништа није хтео да помене, сем најобичнијих података. Живео је врло повучено, не тражећи друштва ни познанства, пишући редовно сестри, докле се писма, месец-два, могла, ма и с много тешкоћа, дотурати, а после тога — „заваравајући се успоменама и смеровима“, како ми рече, уз израз који је јасно напомињао, да га о појединостима не питам.

Најзад је прекинуо и та „заваравања“ и ступио у грчку добровољачку војску. После кратког вежбања, нешто у Каламарији, нешто у Солуну, нашао се једнога јутра на снежним висовима, пред оловом. Другог дана по доласку издржао је први окршај, а већ сутра-дан, у јакој ватри, враћен је с фронта. Слабуњаву и нежну по природи, доста му је било две-три ноћи на ветру и студени, да букне све што је тињало у његову ровиту здрављу. Са читавим сплетом болести, по нарочитој молби, убрзо су га упутили с првим транспортом болесника, намењених Бизерти и околини...

Шетња нам је била лагана и са честим одморима. Михран је, у причању, много пута застао и дуго није скидао погледа било с језера, било с мршавих поља, с нечега што је само он видео, гледајући некуда далеко к северу и истоку.

Нешто боно било је из његова гласа, погледа, осмејка, јако зарумењена лица. Његове црне, влажне очи, с необично чистим беоњачама, с дугим трепавицама, очи источњачке лепотице, показивале су душу која од унутрашње ватре сагорева.

Жао ме је овог младог човека. Ноћас је опет немирно спавао и у два маха дуго кашљао.

12. мај.

Шетао сам сâм. Михран је остао у постељи; има мало појачану топлоту. По повратку сам га затекао да нешто преписује. Свакако, за своју Агенор.

Топлина све јача. Дуже шетње већ нису пријатне...

Добили смо гласове о почетку офанзиве на нашем фронту. Михран се обрадовао, као да је и његова родбина у поробљеној Србији. „Биће успеха!“ кликнуо је, успламентелих очију. „Биће! Има божје правде!“

14. мај.

Не смем да му кажем. Нови болесници донели су глас да је офанзива и овом приликом омашила; да су жртве на околним фронтовима велике; да је све одложено у недоглед. Нека га; нека му уверење у брзи повољан завршетак олакша и телесне и душевне патње...

Јуче га је прегледао и управник болнице. Лекар ми не хтеде да каже зашто је то било.

Ја сам готово по цео дан у парку. Михран може излазити, али ретко излази: неколико пута, по повратку, затекао сам га у писању. Није о томе почињао разговор, а нисам га ни ја запиткивао. Што се здравља тиче, рече да се осећа много боље.

30. мај. Положај.

Једна циновска капија са два бастиона на крилима, којима смо ми допрли до врхова, али нам са стране прете Кожух и Соко страховитим камењарима и непроходним падинама. То је положај моје јединице.

Како се моја планина променила! Када сам се први пут попео на Катунца, занемео сам од силине дивље лепоте, видевши сиве врхове стењака, обасјане јутарњим сунцем, које се утапало у море лишћа на крунама високих букава; потоке који су брујали своје вечите дивље песме кроз кршеве; шуму која је мирно спавала, иако се нека ситна бића кроз њу провлачила.

А данас, широки путеви браздају њене падине и вијугају до врхова усамљених чука! Свуда се умешала људска рука; свуда је прошла људска нога. Катунцац је сада град дрвених станова, малих градина, подземних ходника и најжених ровова.

Густа шума скрива те криве улице, ровове, жице и ходнике. Један појас сувих дрвета обележава *линију*. Око ње су хиљаде граната сејале смрт, а небројени меци бушили дрвета и љуштили кору с њих. Па ипак, има, има живота и у овим кривим улицама, и у овим дубоким ходницима.

У близини ми је остатак некадашњег замка војводе Момчила; мало ниже силни извори, који кључају као растопљено сребро. У хладовини дивних кестенова, уз димове својих лула, војници прате усамљене ударе ми-траљеских пушака или језовито јецање граната.....

То је моја нова околина.

Суђено је, дакле, да на домаку родне груде довршим белешке о борављењу у Африци.

31. мај. Положај.

Овде сам неколико дана; хватао сам се у коштац и с несаницом и с невероватним напорима, издржао сам и један озбиљнији сукоб, и стално слушам грмљаву топова и оређе прпорене пушака, и никако ми не си-лази са ума тренутак растанка с мојим Михраном.

Обојица смо рачунали да ће он пре поћи. Болнички лекар ми је отворено рекао: његова су плућа јако оро-нула, те је потребно да што пре иде на висине. Није га изненадило, јер је и сам слутио да није само јетрина болест предмет веће пажње лекарске у последње доба. Па ипак, ипак, чини ми се да су његове светле очи од тада изгубиле нешто сјаја.

Били смо уговорили да донекле путујемо у друштву, да га допратим до Нице, где ми је сестрић у школи, па да он, преко Сенплоне, оде у Швајцарску. Много му је било стало до тога да види знаменитије италијанске

градове, нарочито Верону. Пут му је био мало обилазан, али не мари „за оно што се једном у веку чини“.

Нажалост, договор нам није успео. Место очекивана одобрења боловања, стигло ми је телеграфско наређење да првим бродом кренем у Солун.

Брод се чекао три дана. Провели смо их ћутећи. Не знам зашто, али сам осећао неку nelaгодност, да Михрана онако пуно погледом као некада. Све ми се чинило помислиће: „Жали ме, што су ми дани избројани“. А одиста га је морао жалити сваки који би га погледао, сасвим као ону лепу жуто-румену јабуку што ће пре времена пасти с гране.

О поласку испратио ме на сам брод. Уверавања у непрекидно сећање, храбрење на истрајност, предвиђање лепе будућности, међусобна тешења да ће „ипак све добро бити“, обавеза на што бржи извештај о новој адреси и на што чешће писање... Па ипак је дошао час расанка...

Већ су биле растављене руке после дуготрајног стиска, али он није одлазио: очекивао сам још неку реч. И онда одједном, као на јуриш, усплахилено извуче из чепа завој, налик на новчано писмо, и пружи ми га:

— Једна молба. Моћи ћете да је испуните. Ја сам уверен да у нападу који сада спремате морате успети... И није далеко време, када ће се успоставити прекинуте везе... Ово је за мога најрођенијега, за најмилијега, за сестру моју... Чим буде могућности, пошљите јој... Молим вас, пошаљите... Можда ће то бити једино што ће јој од мене стићи.

Погледао сам га зачуђено; хтео сам нешто рећи.

— Је л’те да ћете учинити? Ствар проста. Обратићете се Праксителу Мањакису, трговцу, у улици Јована Зимискије; договорите се с њим; само нека све то остане код вас до рока кад се може намена извршити... Не треба да вам је чудно: ви ћете то пре моћи учинити него ја. Уосталом, ако се мени јави прилика, послаћу и сам, имам препис.. То ће ми бити најдражи спомен вашег пријатељства... Збогом!

Н. Новаковић.

(Наставиће се).

ТАЈНА ЖИВОТА.

Сваког се часа пита: „А зашто ово бива?!“
 Али све кб мртво ћути.
 Морем бурног живота човек без компаса плива...
 У таму увијени пути.

Он каткад у сјајној палати о срећи и слави снови.
 Живот је сан, сан је утеха.
 За час се сруши палата... „А зашто ово бива?!“...
 Човек је грешан, Бог је без греха.

Па опет подиже с муком идеја нову зграду
 И сања о својој срећи.
 Засија ново сунце... Тек диже из гроба Наду...
 Ал' паде у понор већи.

И онда опет се пита: „А зашто ово бива?!“
 — „Бог зна“, одговор гласи.
 Тајна се живота у срећи и болу скрива...
 Смрт фењер живота гаси.

Сава В. Ристановић.

ЂАЧКА ЧЕТА.*

У Прахову.

5.

Јутрос сам са војницима првипут био на „пристаништу“ због истовара војног материјала из многобројних, тек приспелих, руских шлепова. У ствари, пристаниште и не постоји; оно је тек у пројекту: има само импровизованих „штекова“, уз које пристају шлепови, крцати брашном, сеном, муницијом, топовима, што нам их шаљу браћа Руси; румунска лађа, која, с времена на време, дође из Турн-Северина, и наша једина лађа „Таково“, која саобраћа између Радујевца и Кладова. Али је оно сада за нас од прворедног значаја: везује нас са Црним морем.

Поглед на широки Дунав, на румунску раван и на планински сплет Дели Јована, Мироча и Хомољских планина, које се у даљини, као у магли, горостасно оцр-

* Види стр. 404. — књ. IX, св. 6.

тавају, ставља ми мисли и осећања у живљи оптицај — и ја се осећам миран и задовољан. Са друговима се свакодневно купам. Чешћи одлазак пешице до Неготина. Набавили смо неколико нових књига, и после толике паузе поново имамо задовољство да читамо. Војници се враћају с одсуства, окрепљени, спремни на даљи развој догађаја.

Докле ћемо овде остати? — сви се питамо, и нико не зна. Ко зна докле?

11. септембра, у један по поноћи, изненадно, кроз ноћ зацика труба збор. Буновни, застрашени, поустајасмо, питајући се шта је. Нису нас, ваљда, Румуни напали?!...

Наређен је покрет. Спремање грозничаво, ужурбано. У два већ смо, у колонама, одмицали к Неготину. Одморни, крепко корачамо. Из снажних басова и баритона чује се здрава песма. Санда свира. Праскозорје нас затиче у шаторима крај самог Неготина. Прве логорске ватрице опет ћертаво пуцкарају.

Крај ватре нека тајанственост обузима све, неко изненађење и разочарење. Да неће опет Бугари да нас нападну? Зар опет да се пролије братска крв?

Да ће опет доћи до рата с Бугарима, јасно је као дан, и то боно одјекује у мојој души. Из новина сам већ сазнао: Бугари траже нашу Македонију, да остану неутрални. Траже оно што не можемо дати. Знам, уз то, и да им дамо све што траже, опет ће нас напасти. Они хоће да се користе нашом несрећом, да је употребе у своју корист...

13. септембра зову ме хитно у пуковски штаб: као курир идем у Врховну Команду — у Крагујевац. Одмах се крећем, иако нерадо. Научио сам на другове, на војнике, на средину у којој се тако пријатно осећам. А варошки живот, у ово ратно доба, разорно утиче, и тамо се опет постаје непослушни молекил; сувише дира на личје рата и ћивтински прохтеви појединаца; срамна трговина и „зеленаштво“ и потиштеност масе народне,

чији синови мирно и ведро стоје на бранику свога огњишта.

Увече сам већ у Зајечару, у зору у Параћину. Са знајем да је рат с Бугарском неизбежан. Возови, пуни војника, пролазе за Ниш и даље. Одушевљење је велико, огорчење још веће. Ускачем у воз за Лапово—Крагујевац и упућујем молитве Богу да помогне овом народу који већ толике векове бори се, кроз крв и преко костију својих најбољих синова, за своју самосталност и за слободу своје поробљене браће.

У Крагујевац стижем у подне. Душевна мирноћа пред догађајима којима у сусрет идемо, задивљава ме. Овде, 17. септембра, присуствујем јединственом моменту у животу: посматрам како се у пламену аустријски аероплан сурвава, погођен нашим хаубичким зрном. Величанствен и страшан приказ уједно! Авијатичари испечени, једва им се лице распознаје, удови им сасвим изгорели. Језовита слика! Крв се леди, коса се диже.

Свршивши посао, 25. септембра стижем у Зајечар. Али даље се не може: воз, који пролази крај самог Тимока, не ради због бојазни од Бугара! Тек 28. септембра пушта се један воз, проба ради. На њему сам и ја, уз једну руску мисију која се преко Румуније враћа у Русију. Крај Тимока гледам бугарска стражарна одељења. Раније их није било. Значи: Бугари су одлучили да нас нападну! Увече истога дана стижем у Неготин. Али мога пука тамо нема, отишао је да заузме положаје поред Тимока. Преноћих, и зором 29. септембра на путу сам за Речку.

У борби на Тимоку.

30. септембра око подне стижем у чету на положају, поред самог Тимока. Другови дочекују радосно. И ја се радујем, што их видим све здраве и живе, и старо се расположење враћа. Крај ватре, у дугој ноћи, причам о новостима; о нападу Немаца на Београд, Сме-

дерево и Пожаревац. Не плаше се много: надамо се у савезничку помоћ. Не јуначимо се, али и не очајавамо.

1. октобра узнемири нас топовски пуцањ од Зајечара. Сазнасмо убрзо шта је: Бугари су нас, без објаве рата, напали! Дакле, опет братоубилачки рат! Грозничаво довршавамо ровове и утврђивање жицом. Очекујемо сваки час напад. Код војника ужасно огорчење. Бугарски живаљ из пограничних села сели се; то исто чине и наши из села крај Тимока.

3. октобра чусмо да су Бугари, без борбе, прешли Тимок и заузели, лево од нас, положај Вељкову Косу, са које су се наши повукли, немајући наредбе да приме борбу; чак нису смели ни да пуцају — тако је гласила наредба!...

4. октобра, у 4 сата изјутра, наредише да наша чета потпомогне IV батаљон, који ће напасти Бугаре на Вељковој Коси. Војници прте ствари, излазимо из ровова и ужурбано се крећемо Рогљеву, да бисмо се, под заштитом магле, подвукли под непријатељски положај. Стижемо на време. Командант батаљона, мајор Белимарковић, издаде командиру план за напад. Чета се разви у стрелце и крете напред. Идемо. Силазимо к Рогљеву, кроз густо багрење које нас убада, преко набујалих потока од скорашњих киша. Већ промичемо кроз Рогљево. Пред нама се лепо оцртава Вељкова Коса. Полако јој се привлачимо, једва извлачећи ноге из рогљевских винограда.

Најзад, Бугари нас опазише и отворише ватру. С бока такође ватра: чак с друге стране Тимока бугарски трећи позив пуца берданкама. Отварамо ватру и наступамо. Један каплар, рањен у ногу, изиђе из строја. Борба се распирује. Довлаче се сандуци са муницијом. Полако али стално наступамо. Већ лепо видимо Бугаре, брадате и у калчинама. Наша сконцентрисана ватра ствара панику, и Бугари се почињу повлачити, искачу из ровова. Журно грабимо и ускачемо у њихове ровове. Рекалићев

IV батаљон огорчено напада, али без успеха. Пред нама се Бугари прибирају и припремају за контра напад. Ми у мањини — једна чета према батаљону — тражимо појачање. Телефоном јављају да Елезовићев први батаљон иде у помоћ. С нестрпљењем га очекујемо, јер ако ускоро дође, Бугари ће до мрака бити пребачени преко Тимока. Али њега никако нема, а Бугари, прикупивши се, прелазе у напад, надирући у густим стројевима...

Борба се отвара. Котлајићев митраљез — један једини, остали су покварени — узалудно интервенише: Бугари се све виже и више приближавају. Хоће да нас заобиђу кроз једну шуму. Командир то види и наређује да се повлачимо ка Рогљеву. Повлачење у реду претвара се у панику. Чује се бугарска команда: „Фрљај оган на триста крачки!..“ и халкање. Покушавам да избезумљене војнике приберем. Узалуд. Сконцентрисана ватра Бугара растроји нас, челични обруч опколи нас. Пиште куршуми. Лево од мене, погођен у срце, пада без гласа ђак — наредник Живорад Лазаревић - „Цика“, љубимац целе чете. Десно од мене, увек присебни и храбри потпоручник Стеван Јовановић, сада судија у Петровцу, у средини својих војника, с револвером у руци, повлачи се. На све стране мртви и рањени; плач и кукњава.

О отпору, у овакој прилици, не могаше бити ни речи. С последњим напорима извлачимо се из винограда, раструрени, без команде, обавијени и даље убрзаном паљбом. Још смо у зони бугарске ватре. Преда мном мали Аврамчић, келнер по занимању, погођен у потиљак, паде. Падох и ја. Мој посилни „Џина“, мислећи да сам рањен или погинуо, поче да плаче. С муком и с малим губицима прелазимо и последњи део брисаног простора.

У селу смо. Прикупљамо се, каљави, подерани, крвави. Ван домашаја пешачке ватре, али не и артилеријске: с друге стране Тимока туку нас шрапнелом. Убрзамо напуштамо село и стојимо: измакли смо из ватре.

У једној шумици затечем жалосне остатке наше чете. Рањенике одводе на превијалиште. Прикупљени,

пребројани, крећемо ка штабу батаљона. Уз пут сретамо први батаљон, који стиже касно у помоћ. А киша сипи, хладна, јесења киша, да спере братску крв. Пуни смо воде, мокри до сржи. У једном винограду заустављамо се: војници стављају пушке у купе и ложе ватре. Командир одлази команданту, да поднесе извештај о току борбе, о мртвим, рањеним и заробљеним војницима.

Као погорелци збијамо се један уз другога, без разлике чина, око ватре. На спавање и не помишљамо. Сушимо се: пуши се све на нама. Поноћ давно превадила. Понеки пуцањ. Ја мислим на своје мртве и рањене војнике, и заустављам се на најтежем губитку наше чете — на ђаку - нареднику „Цаки“. Волели смо се као браћа, и слагали се, делећи међу собом сва задовољства и nelaгодности ратничког живота. Јутрос насмејан, сад мртав, непокопан, на самом бугарском рову! Бол гуши, срце се цепа. На очи навиру сузе. Мислим на његову мајку, која чека свога *јединца*, на његове златне сестре, које с нестрпљењем очекују повратак „бранице“. Окрећем главу од војника, вадим марамицу и плачем за драгим и незаборављеним другом...

Ваљево.

Јов. Ј. Бабић.

МОРАВКА.

Свуд низ поље моравског увојка,
 Јечам жути, детелина цвета.
 — Ко Богиња Пролећа и Лета,
 Под јабуком заспала девојка —
 Зрак јој сунца поврх грана mine,
 — „Под главом јој снопак детелине“...

— „У руци јој српак позлаћени“...
 На уснама цвати мак крвави,
 У очима пупи љиљан плави,
 Косу красе ђули закићени, —
 Бул мирише, чар је лета туна,
 Лахор љуби њена недра пуна.

За њом тужи момче нежењено :
— О, лепото, једина у мајке!
Све бих дао моравске украјке,
Да добијем топло срце њено;
— Док пожањем јечам и пшеницу,
Јесен ће ми дати прошеницу . . .

Периша Г. Богдановић.

ПОСЛЕДЊИ ДОЖИВЉАЈИ БОЖАНСКОГ ОДИСЕЈА.

III.

2.

Славни Атрид, умирен од узбуркана мора, подиже се мрзовољно са парадне постеље, па пошто намести дуге боре своје хаљине и спусти на један јастучић златну митру, подиже своју ћелаву главу и погледа у странца.

— А! — рече он пискавим и плачним гласом. — Познајем те по капи, божански сине Лајертов. Познато ми је то дугуљасто лице, слично полутци јајета. Ходи ми на груди. У вољи си ми, и срећан сам што наилазим на тебе. Тебе и тражим. Да те нађем, оставио сам драге обале Еуротоса, који је плодан лаворикама. Ходи и седи ми с десне стране. Имам много што-шта да ти причам!

Било је дуго ово приповедање, често прекидано уздасима и сузама. Менелај је држао да је најнесрећнији смртни. Он је десет година ратовао, да поврати Јелену, своју неверну жену. Пред сам пад Троје, превртљивица је побегла ка брдима Иде, са лепим Парисом. Затим је чекао још других десет година. Причале се о њој свакојаке приче, којима је краљ Лакедемоније мало поклањао вере. Знао је поуздано само то да његова жена није више никад стала ногом на тле које грчке земље. Она је упорно и даље живела у Азији, или можда у Африци, код разнежених народа, које је очаравала својом лепотом.

— Она више није баш тако млада — напомену Одисеј.

— Никада се неће угасити сјај њене младости — плахо рече нато Менелај. — Њен лик још увек живи у моме срцу. Она је остала за мене божанска кћи Леде, кћери Зевсове, плава и бела, беља од лабудова крила, цвет миља, који желим да повратим, јер ћу венути и умрети далеко од ње.

Он је јецао и бусао се као мало дете, кад му истргну из руку драгу играчку. Одисеј је мислио на Пенелопу и дивио се различности човечјих душа.

— Чуј ме! — настави Менелај. — Да Јелену добијем, даћу читаву Лекедемонију и све њене девице. Уз то и Тајгет и све своје благо. Али не могу да сам предузмем рат и да је отмам од њезиних љубавника. Јер знам несумњиво да је она измењала неколико њих, почевши од сина Пријамова. Ни Агамемнон, ни Ахил, ни Ајакс неће ми више помоћи у борби, јер су већ давно сишли у царство сенки. Који ћу град морати да опсађујем? То не знам. Можда ме чека још једна десетогодишња опсада?

— Ако је тако, онда, богами, нећеш више бити млад — рече Одисеј.

— Али бих иначе умро, умро несумњиво, од љубави и беса. Па сам помислио на тебе, лукави и вешти Одисеју. Једино ћеш ти бити кадар помоћи ми да повратим своју жену.

— А ти ћеш ми зато, брате мој, помоћи да се опростим своје. Верујем да ћемо моћи да удружимо наше две патње. Сутра, раном зором, дићи ћемо котве. Прво ћемо ићи да чујемо пророчанства и њихов савет. Па ћемо после првом згодном приликом узети други један брод и морнаре вичне пловидби. Јер ја се баш нимало не разумем у овој твојој пловној машини.

— Њу сам ја измислио — рече Менелај. — Желео сам да имам један необичан брод, величанствен и достојан великог краља, достојан да њим доплови Јелена. И да јој угодим, још сам обукао и хаљину азијских краљева и натукао на главу капу сличну Парисовој.

— Шафранова је боја весела, и ова митра дивно ти стоји. Него, ноћ је близу. Одмори се. Ја идем да пробудим свога старог Еумеја. Он ће нам бити коморник и пратиће нас, ако устреба, све до обала Ахеронових.

IV.

Отпловише раном зором. Одисеј је био на ногама крај крме и одатле поздрави широким покретом руке стење свога острва. Затим се осмехну на море, на брегове Еладе, на румено небо. Јато галебова, који су остављали гребене, пловило је кроз зрак ка сунцу, које се рађало. Један од ових белих путника стаде на чело фантастичне роде на броду.

— И сами нам богови иду на руку — повика краљ Итаке. — Веслајте, децо, веслајте весело! Одлазимо Парнасу, обиталишту бога Аполона, који пева уз пратњу цитре.

Сунце се подиже иза планинских врхова. Штит од бакра заблиста на врху катарке и разлеже се звук цимбала. И брод, покренут мишицама стотину робова, зари раоник свога кљуна у тихо море, на чијим леним таласима као да се љуљашкали венци од ружа.

Предвече, приспеше у залив који плаче винограде Сиционе и Коринта, и над чијим су таласима лебделе морске ласте. А кад бише покрај предгорја Етолије, Одисеј се окрете ка Итаци, обасјан зрацима сунца на заласку. Чело одбеглог краља замагли се за тренутак. Крај њега је лежао потрбушке Еумеј и сањао своје омиљене прасце, дозивајући их уобичајеним именима. На истоку се већ руменео највиши врх Парнаса, а брда Фокиде и ланац Китеронских планина били су обучени у тамни пурпур. Далеке тајанствене земље поново су мамиле Одисејево срце. Брод је клизио по плавој пучини. На бледо-зеленкастом небу већ су трепереле прве звезде. Један млад морнар певао је на крми некакву љубавну мелодију, и глас му је био тако умилан, да муж Пенелопин, мислећи на Калипсу, још веселије окреташе крму, док је

Менелај плакао, разнежен, и шапутао име божанске Јелене, кћери Ледине.

Сутра-дан, пред подне, путници приспеше у пристаниште Амфис. Одисеј, Еумеј и Менелај искрцаше се сами, па пошто поверише брод крманошу, ступише на прве камене литице Парнаса. Менелај је држао у руци златни скиптар Атрида. Његова светла хаљина закачињала се за купине крај пута. Одисеј је корачао, завијен у свој груби овчарски огртач. Еумеј је носио о рамену бисаге, у којима се налазили дарови, намењени Питији.

Ускоро уђоше у једну густу шуму у којој од стазе није било ни трага ни гласа. Бледа огромна букова стабла издизала се у недоглед под вртоглавим куполама лиснатих грана, кроз које сунчев зрак није могао да продре. Дирнути суморном тишином природе, три друга су корачала раме уз раме и нису проговорили ни речи. Ноћ паде брже него су се надали. Модричаста маглустина сиђе са висова Парнаса. Њени праменови закачињали се за кобна дрвета, мрсиле се у грању и памучасти њени дроњци висили су до саме земље. Менелај пригуши крик ужаса: он показа руком некакав неразговоран чопор црних сенки, које се кретале у шумској полутами и пентрале ка врховима. Сва тројица зауставише се, као под команду.

— То мора да је чопор дивљих свиња — рече Одисеј. — Можда и медведова? Парнас кипти од тих животиња.

— Слушај! — рече спартански краљ.

Некакво оштро крештање допирало је до њихових ушију. Као да некаква дивља животиња промаче, очешавши се о њих, и одјури даље, међу дрвета. Затим заблисташе друге две жеравице, два пламена ока, и изгубише се у магли.

— Онај први, то је шакал — рече Одисеј. — А овај други, то је вук, који гони шакала. Несумњиво ова шума није пуста. Тако бих желео да наиђемо на коју

кровињару угљарску, па још са добром ватром, јаретом на ражњу и тулумином црног вина.

— Мени је хладно — рече Менелај, — а и страх ме.

Парнас се будио, свуда је струјао бујан живот, потмуло и нејасно. Тром и шуман лет огромних крила клепетање чудовишних кљунова, грактање и крештање испуњавали су ноћ. Са високих грана посматрале су три путника светле и непокретне очи буљина. Више њихових глава кружили су слепи мишеви. Невидљиви гмизавци пиштали су пригушено у трави и маховини. Са висоравни на висораван Китерона одј кивала је грмљавина и губила се у даљини. Силан ветар повијао је дрвета с времена на време, и цијук грана личио час на јецање, час на одвратно кикотање, па се затим претварао у непрекидно цвиљење, које је бивало све јаче и јаче. Помрчина је била тако густа, да су путници ударали главом о дрвета, саплитали се о камење и посртали на неочекиваним планинским стрменима.

— Чини ми се — рече Одисеј, — да нам Аполон не жели никаква добра. Можда хоће да куша нашу храброст? Не губимо наду, већ наставимо пут.

Кад би око поноћи, пође им најзад за руком да се ишчупају из наручја шуме. Блед и обавијен маглом, месец је обасјавао некакав дивљи крај, где се гомилама и у хаосу подизало огромно суро стење. Наједанпут се нађоше на ивици једне бездне, на чијем је дну хујао некакав планински поток. Поред ње подизала се стрма страна Парнаса. Путници пођоше на срећу, један за другим, придржавајући се гранитног зида, док им је руке гребло трње мастике. Дуго су тако ишли и пењали се страном планинском. Већ и зора заруде на Фокиди. Шум некаквог водопада допре до њихових ушију.

— Сад више нисмо далеко — повика син Лартов. — То је без сваке сумње извор Касталије, где девет муза долазе певајући, да перу своје нежне ноге.

То је заиста био многопоштовани извор Делфиса, који пада са стена Федриадеса. Два краља, обманута

јутарњом маглуштином, приближавала се несмотрено и непрестано пипајући. Одједном њихове узвишене личности поли млаз воде, хладне као лед.

Да се снађу, морали су причекати рађање сунца. А кад се заблиста стотина позлаћених планинских врхова Еладе, Арголиде, Аркадије и Елиде, они видеше да се налазе у светој пустињи Парнаса, усамљени, сустали и мокри од божанске воде.

Један голишави малишан, који је гонио на пашу у ливаде Фистоса своју јуницу, показа им неравну стазу. Испод црвеног стења Касталије, они су сад имали да уђу у пећину, где Аполонова свештеница изриче пророштва. Утрта стопама верних, ова је стаза водила кроз једну борову шуму и пасишта, озвездана последњим јесењим цветовима. Огрејани сунцем и раздрагани свежим зеленилом, наша три јунака посташе веселији. Још мало, па ће ницице пасти пред Питијом уташитељком.

Громогласна музика дискова од бронзе и пискавих флаута наговештавала је близину страшног улаза. Светилиште се налазило дубоко у планини, у стењу једног од највиших врхова. Једна провалија раздвајала га од високог планинског престола Аполонова, који је надвишавао све и у свој својој слави подизао небу своју белу и нагу куполу.

На самом уласку у пећину настојник ризнице прими дарове Менелајеве: златан новац са ликом Јелениним, једну златну дијадему, коју је она некад носила на својој златној коси, скиптар Атрида, који је некад један веран роб подигао из руку Агамемнона на самрти и донео га потајно у Лакедемонију. Принашање Одисејево било је много скромније: он је дао своју брачну сребрну бурму, излизану од дуга ношења.

Затим два народна пастира прекорачише праг тајанственог подземља. Менелај је ушао напред, у својој источњачкој хаљини, коју су били подерали нокти Парнасови, са шареном митром на глави, коју је извор муза био исквасио. Чим уђоше, њих занеше тешки мириси,

који су горели у кадионицама од бакра, и чији је модрикаст дим плавио полутаму пећина. Мали богослужбени добоши удвостручише жестину. Они су одјекивали тако снажно, да су похађани морали шакама да заклоне уши. Испред њих, у самом дну ужасног подземља, зјапило је друго једно подземље, чији је улаз био врло узак, и кроз који се с муком могло провући. То је била светиња над светињама, храм Пителијин. Њу су слабо осветљавале седам светлиљака, које су висиле на своду, сличне онима што их стављају покрај самртничког одра. Као мумија, на треножцу од бронзе и завијена у црни вео, свештеница је очекивала поклоњење смртних.

— Да ужасне животиње! — повика Менелај, који је дрхтао од ужаса.

То је била Света Змија, што је спартански краљ поздрави овим неучтивим речима, дугачка зелена змијурина са жућкастим пегама и накомстрешеним краљуштима, која се педну преко рамена племенитог поклоника и појури Пителији. Језиво се обви око треношца, као каква одвратна спирала, и метну најзад своју главу на крило аветске пророчице.

Састанак није текао баш тако глатко. Одисеј се надао да умилостиви Пителију пријатним речима. И кад бронзани добоши престаше да добују, он овако поче:

— О, ти, коју бог, чија златна лира...

— Умукни! — прекиде га грубо свештеница. — Умукни, скрнавни ратниче! Твоје су руке црвене од крви. Још видим бледи лик онога детета, које си, разбијена чела, бацио на подножје бедема Илијона. Умукни! Аполон чује једино верне, чије су руке чисте.

Говорила је суровим и потмулим гласом, који се подизао моногано, канда из саме утробе Парнаса. Змијурина отвори капке својих белих очију и управи на оба краља ужасан поглед.

— Да — настави Пителија. — Ти, становнике Итаке, смеш зар да се усудиш и помислиш у своме срцу на

онај бескорисни злочин? А ти, из Атриде, ти посрћеш под бременом злочина твога племена, под проклетством које је, почевши од Тантала, претка свију вас, све теже и теже, и које је прешло на Атреја и Тиеста, на Егиста и Агамемнона, краља над краљевима, твога брата, на Ореста, твога синовца, умрљана крвљу своје мајке. Од ваших родоскрвништава, покоља ваших и ваших братоубилаштава грозиће се свет. Сени ваших мртвих нису ни пакла достојне, и црна руља Еринеја већ је сустала од гоњења потомака.

И тада, у трагичној тишини пећине, могли сте да видите Менадаја, како преклињући пружа руке к немилосрдној авети.

— Али ме те жао — настави свештеница разнеженим и жалостивним гласом. — Жао ме те, јер си бољи од осталих. Али ћеш као и они бити жртва Немезе. Незадовољена љубав према једној жени, недостојној кћери Зевса, јесте мучење које приличи унуку Танталову. Не ја, већ друга једна, несрећна кћи Пријамова, коју сте некад изнели из Илијона у огњу, рећи ће ти где се налази твоја Јелена. Кад је будеш нашао, заплакаћеш крај ногу њених. Сад одлазите! Наређујем вам да пијете воду из Стикса. Тако ћете успорити час немилостивих богова. Него, богови могу и да причекају. Идите! За једнога од вас биће немилосрдан бич неумољиве судбе.

Они се поклонилише и изидоше. Напољу, у свежој трави, Еумеј је играо пиљака са клисарима Питинијим. Имали су весела и раздрагана лица. И сам настојник ризнице, по имену Диотим, иначе строга лица, имао је изглед приступачна човека. Кад га виде, Одисеј дође на једну паметну мисао.

— Пријане, — изусти он, — свештеница нам је дала крње обавештење. Ми смо платили за једно цело пророчанство, а она нам рекла само нешто мало. Да ли би могло да нам се врати штогод од дарова? Задржите, ако хоћете, мој брачни прстен, ту драгоцену реликвију, која је видела опсаду Троје, али нам вратите остало.

Добродушни Диотим пријатно се осмехну.

— Тако ми Зевса, скупљача облака — одврати он, — то вам овде није нимало обичај. Али ако Питон одобри, нека ти буде по вољи! Ми смо свештеници да-режљива бога и праведно радимо.

— Ко је тај Питон?

— Тај тамо, иза ваших леђа — рече с осмехом добродушни Диотим.

Они живо окренуше главу. На прагу храма поди-зала се, усправно као млад кипарис, она ужасна зелена змијурина са жутим пегама. Својом пљоснатом главом додиривала је таваницу и палацала рачвастим језиком, који је личио на два пламена. Она као да ни најмање није била расположена.

— Боље да се чистимо одавде — рече краљ Итаке, па потражи очима свога сапутника. Али је божански Менелај био већ далеко, испод високих јела у планини.

Наши путници пожурише да што пре оставе Парнас. Без по муке сиђоше ка извору Касталије, а затим по-ђоше стрмом стазом, што се губила до самог дна бездне и којом су се с муком ноћас пентралли. Затим пођоше потоком, по белом песку корита, испод сенке ружи-частих олеандара, чија је мирисна цветна киша капала на њихова рамена. Успут су тумачили пророчанство Пителијино.

— То се зацело на тебе, брате мој, односе речи њене претње — рече Одисеј. — Што се, пак, мене тиче, богови осветници довољно су ме казнили љубомором Пенелопином. Без сумње ће те Јелена мучити као год мене моја жена, јер све жене имају истоветну душу. Него, не бој се! Умрети нећемо. Још мало, па ћемо от-пловити ка Аркадији, тамо где тече река Стикс. Немаш се чега плашити. Ја ћу бити крај тебе, а навикао сам на оно што се дешава у паклу, а лица са оног света позната су ми. Пошто попијемо мало воде којом се куну бесмртни, пресићени амброзијском вином, ићи ћемо оној несрећној Касандри. Истина, Мисена ти није данас баш тако пријатно обиталиште. Али ће нам зато кћи Прија-

нова рећи где се налази Јелена. И мир ће се вратити твојој души.

Поклонници Аполонови укрцаше се на брод и кроз тиху ноћ запловише преко залива Алкона.

У зору се већ налазили крај пустих обала Ахајских.

— Сад врати своју лађу, „Позлаћену Роду“ — рече Одисеј. — Тако исто и крманоша и веслаче. Не желим да и даље њом прелазим то море, притешњен као у каквој поморској тврђави. Ако баш устреба, Аргос ће нам позајмити брод, да потражимо твоју жену. И још обуци белу хламиду грчких ратника, која дивно оцртава облике тела, а на ноге кнемиде, које ноzi дају fine превоје. Јелени мора да је већ досадила азијска љубав. Кад те буде видела у оделу свога завичаја, учинићеш јој се и млађи и лепши.

(Наставиће се).

[С француског, X. X. X.]

Емиа Гебар.

ОСЕЋАЊЕ ЉУБАВИ КОД БРАНКА РАДИЧЕВИЋА.¹

... Први наш састојак, један од најкрупнијих наших осећања је — љубав. То осећање игра главну улогу у нашем животу; оно је прва и последња мудрост нашег живота. Стога није никакво чудо што се у свима уметностима, а нарочито у лирици, тако многоструко потреса баш та жица, чији звук најсилније заталаса човечији осећајни живот.

Кроз све векове, од најстаријих примитивних лиричара, па до данас, лиричари су за свој главни мотив имали — љубав. Без љубави — нема поезије; она је као искра из које избија поезија: Данте је имао своју Беатриче, Петрарка: Лауру, Шекспир госпођу Б., Ламартин: Елвиру, Мисе: Лидију, Е. По: Виргинију. Све те велике песнике

¹ Предавање одржано у Охридској гимназији, о стогодишњици рођења Бранка Радичевића. Овде нешто скраћено. Ур.

ми познајемо најбоље као по њиховим љубавним
песмама. Јер, лирика је, но ма која друга врста
поезије, огледало душе пес. ве.

Биографија Бранка Рад. евића је засад доста ос-
кудна. По познатим нам подацима из његова живота
не дознајемо готово ништа о његовим љубавним одно-
сима. Један његов рођак вели: „Иако је волео жен-
скиње, које је у шали називао „сешкама“, ипак нити је
био заљубљиве нарави, нити постојан у том, и био је
сувише поносит, да би могао тој страсти подлећи“. 1949.
пише Бранко Даничићу из Земуна: „Е, мој, Ђуро, тебе
да ми је и Вука (и знаш) какви сам још какво чедо
бело, па за цео други свет не би марио“.

То је све што нам је досада познато о Бранкову
односу према жени.

А ни из самих песама не дознајемо ништа више.
Он нам није ниједну љубав детаљније описао. Из пе-
сама се види, истина, да је волео девојке, младићском
их појудом гледао, упијао њихово здравље, свежину и
лепоту пути на белилу, и да се у бербама играо с њима
по карловачким виноградима. Али те Бранкове песме
не сведоче о великој јачини, дубини и отмености љу-
бавних осећања. Те су његове љубави биле неиндивиду-
алисане, више неодређени психички рефлекси неког
утицаја, доживљаја, предмета, но непосредан, пун, стастан
излив — осећање само за себе — ожето. Он познаје
само „моме“, „деклице“, „деве“ — сељачке девојке. Бранко
није волео једну јасну, одређену личност — једну кон-
кретну жену; он је волео уопште — женско — зато
— бар у првом периоду свога стварања — он не при-
казује љубав као своју личну, не говори у име своје —
непосредно — него посредно. Ту не воли Бранко — него
неки други неодређени, непознати — „путник“, „пастир“,
„момче“.

Тако у песми „Путник на уранку“

„А путнику душа плану,
Па закликта од милина“.

Путник - љубавник у песми „Убица у незнању“, „Драги“, „Путу Путник и тица“. Сем кроз путника, Бранко изражава своје осећање и кроз „пастира“ у песми „Сретане тир“, кроз „момче“ у песми „Туђин“.

Љубавна осећања изражена у тим песмама нису ни довољно јака, ни дубока, ни обилата; она нису продрла у његову унутрашњост. То се види одмах по експресији, по тону, по боји, по начину на који су казана. Та осећања нису страстна, ватрена, не долазе из дубине. То су више жеље, чежње, уздаси неискусна младића, несташни таласи на површини воде. И све је то казано мирно, у ритму безличном, стиху кратком — узаном — простом. И по врсти осећања, по ступњу до којег се та осећања пењу, по свим осталим особинама које се провлаче стално, из песме у песму, види се да Бранко ту није обиловао правим, дубоким љубавним осећањима, да ту нема одушевљења, него да је ту само плитак уздах. Бранко није још познавао љубав, љубав душе; његов дух је био још узан, низак, ако могу да се тако изразим.

Једна од најкарактеристичнијих песама Бранкових јесу: „Враголије“. Ту видимо целога Бранка. Ту је он одређен, отворен; у тој песми, он нам је изнео потпуно себе — без икаквог прикривања — своје осећање љубави, чулно, разуздано. То је Бранко из првих својих песама.

И по унутрашњем облику — по начину исказивања и изношења осећања, може да се види недовољна јачина, оскудица Бранкова осећања — Бранковог недовољно развијеног унутрашњег живота.

Он своја осећања увек уноси у оквир неког догађаја — неке приче; он не уме да песничку замисао, једно осећање — утисак — разради, расплете, развије. Он га не износи директно из унутрашњости духа, него прича, прича епизоду и уопште осећање. Тако је његова песма описно осећање узето за себе — одвојено — голо.

То је особина примитивног, народног песништва. Прост народ не уме да да осећање непосредно, него га увек износи кроз какав догађај; догађај му је основа. Најбољи су пример за то наше народне лирске песме. Могло би се, мислим, рећи да је народна поезија крива што се од Бранка није развијо прави, дубоки, велики песник.

Ове прве песме Бранкове су такве, јер су резултат његова духа, његове природе, део тадашњег његовог унутрашњег живота. На овом примеру се најбоље илустрuje оно давно речено — да таленат сам за себе не значи и не вреди много. Поред талента, потребна је култура — култура духа, песничко образовање, дубоко, не просечно познавање ствари о којима се говори. Већа култура даје увек финији, виши, убедљивији тон уметничким производима; то се може видети и по предметима које ти уметници обрађују и по страстима које проучавају; по њиховим погледима, по осећањима живота, по укусу. Писци с већом културом су узвишенији, идејнији, отменији од осталих писаца.

Бранко Радичевић, дакле, у првом, периоду свог стварања није располагао ни утанчаним осећањима, ни дубоким опажањима, ни мислима; та прва његова љубав нема унутрашње вредности.

*

Али сем оног младог, плахог, чулног, примитивног Бранка, ми имамо Бранка вишег, уметника, Бранка са финијим, дубоким чежњама, отменим осећањима, резигнираним мислима, песника меланхолије; песама: „?“ , „Туге и опомене“. Ту се Бранко потпуно променио: по основном карактеру своје поезије — по метру, стиху, чак по својем битном мотиву — љубави.

Бранка из стихова:

„Сад бих гледо глено мома
Понајлепших има,
Па би весо тамо ома
Полетео њима,
Да с' нагледам млада века

Тих чарних очица,
 Да с' нагрлим белих сека,
 Наљубим усница!"

ми више не видимо. Неискусан лептир, занесен светлошћу, спарушио је крила. Бранко је постао зрелији, озбиљнији, притиснут тежином стварности, срце је закрвавило пред великим неумитним тешким доживљајима душе. Он не баца више поглед по површју, он понире дубоко, шири свој хоризонт, налази на нове, непознате, неслућене боне стране живота. Бранко постаје етеричан, чист, висок, и проговара сетно:

„Никад није више твоје тело
 Рука моја млада обавила,
 Ни с' у твоју усницу упила
 Моја усна икад, чедо бело!
 Тихо вече к'о да те донело
 Сред анђела са божјега крила.
 У мах с' дивно мени појавила,
 У мах дивну вече те однело.
 Сам остадох са сузнијем оком,
 Сам ту самцит на св'јету широком,
 Сам са ноћи тавном, ал' без санка....“

У овом фрагменту Бранко је успео да нам са неколико стихова, и речима не нарочито бираним, наметне читаво једно душевно расположење, једно боно осећање, ишчекивање „зоре без осванка“. Већ и први стихови, лели, нежни, уводе нас непосредно у сам бол, који је подигнут на виши ступањ. То нису они прости, кратки стихови из „Враголија“, „Жеље“ и т. д. Љубав је ту друкчија, она није површна — она је дубока, проживљена, срасла са душом — тихо прегарање, резигнација. У тој целој песми „Р“ има нечег од вишег, одличног песника: дирљива, искрена, непосредност осећања, бол човека који жали, жали осећајући свој крај.

Бранко је ту одличан и у погледу на ритам. Трохејски, „падајући“ ритам народне поезије — ту некако оплемењен — даје нам илузију умирања, сугерише нам живот душе усамљене, депресиране — душе без наде.

Бранко није само такав у тој песми. У „Тузи и опомени“, иако ју је песник оставио у „траљама“, показује се он, по свом љубавном осећању и по другим неким особинама, још бољи, племенитији, префињенији.

Истина, песма има својих мана: није дотерана, фрагментарна је, дикција је слаба; језик рђав; уопште, узевши је као целину, песма нам се на први поглед због своје нејасноће не допада. Али то нас, у овом случају, мало интересује. Нас се тичу само љубавна осећања — нова љубав, коју је Бранко ту опевао.

Песма је проста. Песник је видео своју драгу „на врелу, ди се диже предел брежни“, и они се завољеше. После су се виђали сваки дан; он јој је доносио љубичице; недељом је „с њоме онда на поље ишета“, уживали су у природи, слушали птице, брали цвеће, плели венце и „од уста пољуб пили су врели“. Она би певала: „од Омера и Мере красни пој“, кад би он врулу донесао. Та радост није дуго трајала: „Ал' наједанпут бурни ветар пуну — И све ми руже мало не одуну“. Крај је жалостан: „Он је морао ићи у даљну покрајину, и оставити мили завичај — И оставити срца сву милину“. У туђини песник се сећа ње: „Ко зна, међ' живим да ли т' она оди?“ Нај-после, он се враћа кући и њу налази мртву: „Ње више нема — то је био звук“.

Иако по овом сумарном прегледу садржаја, предмет изгледа прост, једноставан, обична романтична историја — ипак карактер те љубавне песме, дикција, начин на који су осећања исказана, појединачна обрада, метар, стих, показују човека који је ствари дубље осећао, саосећао са стварима које су га окружавале, да је љубав продрла дубље у његов живот.

Та љубав није припроста, није споља; она је култивисана, рафинирана, мекана, питома. — Само како љубавник ту говори топло:

„О, драга душо, узми цветак нежни,
Он нежан јесте као што си ти;
На врелу ди се диже предел брежни,

Ди први пут смо видели се ми,
Из твога лица зрака рујни, снежни,
Ди први пут ја сладе неба пи,
Ди први пут ја ока т' види бај,—
Ту изникô је, мила моја, знај*.

Ако ове нежне, чисто осећајне, искрене стихове упоредимо са ранијим стиховима, Бранко нас изненађује не само емоцијом, тоном, неком бојом којом су као превучени ти стихови, него и формом, стихом, музиком која на нас пријатно утиче. Бранко нам показује једну нову, лепу особину свога талента. Он није ту више једноставан подражавалац народне поезије; он је далеко — далеко одмакао. Не само да је схватање љубави друго, него је и форма друга, стих други — све је ново: ту је јамб и тројех — успела и „лепа комбинација једанаестерца са десетерцем“; пријатно правилно одмењивање мушких и женских стихова — строфа лепа, развијена, пуна.

Све то се хвата душе као једна мирна, мекана мелодија. Бранко је ту био врло срећан; он је нашао прави и пун израз своме осећању; његову тиху, мирну, скромну изјаву прати исто тако тиха музика стиха.

Љубавна осећања јунакиње су још нежнија, душевнија, финија.

„Код мене кад си, мило злато моје,
Големи таде вас имадем свет,
Далеко кад је, драги, лице твоје,
Залуду небо шири звезда сплет,
Красоте залуд лисна гора своје,
Зефира залуд шапће лаки лет,
Узалуд цвета онда цвеће разно,
Кад онда све је, све је мени празно.“

Како је то непосредно, искрено, просто, али дрпо и дирљиво казано! Ови стихови одишу неком осећајном топлином, неким расположењем чистог лиризма. Та љубавна изјава је, истина, без сложених, идејних концепција, није широка, није ни снажна по експресији, али је тако непосредно лирски убедљива, емотивна, да је ми примамо, осећамо, јер је искрена, чедна, скромна, дискретна.

Колико грације, духа, нежности има у стиховима, када се она правда своје љубавнику што даровани цвет није ставила у воду, него га љубила, па увенуо:

„И ако сам ја евовде штогод крива,
Кривицу моју 'оћу да ти платим:
Све пољупце што њему ја дарива',
Ја 'оћу теби редом да и' вратим,
Све притискаје, с чим га притискива',
И те ти нећу, злато, да закратим,
Још додаћу ти велику множину,
Да тако скинем с мене сву кривину.“

Треба ли овде коментара? Има ли ту какве извештачености, лажне кокетерије, намештености? Није ли то права, велика, истинска љубав, љубав чиста, безазлена?

Ту се не пада ниско — не лију се лажне, баналне сузе, нема вапаја, нема неприродности — него се казује просто онако како срце куца.

Али сем тога, кроз све стихове ове песме провлачи се једно тихо, елегично осећање, неки болећив тон, неко жалосно расположење, дубока туга за изгубљеном драгом.

„Све то је лепо, но је лепше било,
Кад моје око није сузе лило.“

*

Тако стоји поезија Бранка Радичевића према главном мотиву — мотиву љубави. У њој видимо две фазе: прва је нижа, мање интересантна, јер је проста, недушевна, неподигнута; преко ње прелазимо брзо, јер нас не привлачи, јер не оставља утиска у нама, јер није уметничка, није љубав вишега реда — та је љубав још прост нагон. Друга је виша — то је љубав једног финог љубавника. Бранко ту више није прост, он је ту преобраћен, културан. Његов је осећајни живот развијенији, љубав је ту ушла у сплет његових мисли. Он је љубав прозрео, проникнуо, схватио, зато га она и потреса дубоко.

Она је ту право осећање, оденуто, процеђено — уметничко. Ако је истина оно, „да се по љубавним песмама некога песника може увек најбоље мерити обиље и ду-

бина осећања“, онда можемо слободно казати да Бранко по овим другим песмама није тако прост, како се обично узима, да се он још није дефинитивно био развио, да је он имао сложеније, више осећање; да је он имао један леп и разноврстан таленат; да нам он није казао све што је имао да нам каже, да је он са својом раном смрћу понео собом још много што нам није казао.

Охрид.

Љутовид Бодулић.

ПЛАНИНА И ШУМА У РЕЛИГИЈИ И ЛИТЕРАТУРИ.

2.

... И тако, наместо намргођених богова, уселио се у њу човек, да је, како то Рекли каже, „воли ради ње саме; ради њезиних поносних и благих црта лица, које сунце обасјава и онда, кад смо ми у тами; ради њених снажних плећа, обременених снегом и ледом; због њезиних падина, пуних разноврсног дрвећа и ишараних долинама, потоцима, водопадима, плавим језерима и питомим ливадама; па најзад због њене зелене и жуте маховине, у којој трепери разнобојно камење као сузе, које прокапаше неком божанству, кад је с њених врхова угледало пороке и јаде људске.“* Он је обожава, али не од страха, већ као део оне исте божанске материје, од које је и сâм изаткан. А из тога осећаја сродства потекли су многи други мање и више лепи и узвишени, које он за њу веже, и од којих ћу вам овде изнети најмаркантније као обележје једне нове фазе у култу планине.

Почећу с најнижим.

Прост, а леп опис пошумљене планине наћи ћемо код многих писаца, уплетен чешће у какав мотив. Но најлепшим учинио ми се ипак овај у легенди Вл. Корољенка: Шума шуми.

* Е. Рекли: Планина.

„Шума је шумела . . .“

У тој шуми био је увек раван и отегнут шум, сличан одјеку далеких звона, миран и нејасан, као тиха песма без речи и као магловита успомена из прошлости. Тај шум није никад престајао, јер је то била стара и густа борова шума, коју никад није додирнула секира или тестера трговца. Високи стогодишњи борови с моћним црвеним стаблима стајали су памрштено, као суморни ратници, саставивши у висини своје густе зелене врхове. Доле је било тихо; мирисала је смола; кроз застор борових игала, којима је била посута земља, избила је свежа папрат, раширивши своје богате фантастичне ресе, и стајала непомично са својим мирним лишћем. У влажним угловима изникла је зелена трава са високим стабљикама; бела детелина повила је своје тешке главице, као у тихом заносном умору. А у висини, без краја и без прекида, чуло се како хучи шума, као да тихо уздише старо борје*...

Сличан опис, с разумевањем шумаина говора, даје нам Словенац Јанко Крсник.

„Ах, дивно је горе у шуми, у мрачном затишју под великом стеном. Свуда унаоколо стара дрвета: храстови и смреке, неколико гранатих јела, а стену је прекрила дебела, јака буква.

Каткад је био тамо чудан разговор, нарочито увече, кад је хладан ветар дувао кроз грање. Ишао сам тамо, да слушам и да се смејем суровим шалама старог, од мрза испуцалог храста, који је косматом, маховином обраслом граном покушавао да милује витку јелу поред себе. Савијала се тамо-амо, а кад би се сагла у страну, зашустало би нешто горе у полусувој храстовој грани; чуло би се као јечање болесног, хромог старца, а по осталој дружки унаоколо ишло је шумљење, слично злобном подсмеху. Да, да, смејали су се крутом, заљубљеном старцу, који им је одговарао грубим досеткама. И огромна буква на стени смешила се, иако јој завист и љубомора нису дали да се одбровољи.

„Иако угинем, на тебе ћу се сурвати, ти лицемерна лутко“, сиктала је буква претећи јели. „О, само чекај, скочићу са стене, изгребаћу ти глатку кожу и ишчупати неколико праменова косе теби, умиљата напетиньо!“

И заиста, стајала је на стени као да прети. То ће бити пад, кад се она буде сурвала, и јела ће бити срећна, ако дадне само мало коже и неколико грана.

Али буква је тврдо прирасла за стену, и јела не мора ни да се обрће на њен гнев. Па зато се мирно и отресала храстових загрљаја; тамо горе, горе је она чезнула . . .“**

* Вл. Крољенко: Шума шуми . . .

** Ј. Крсник: Сеоске слике. (Рођеница, у преводу П. Стевановића).

Сликовит планински пејзаж, измену питоме и дивље романтике, спојену с идејом лова у Кавказу, опевао је А. Пушкин у песми

Кавказ.

Пода мном је Кавказ. На висини тој
Сам сам више стена где се стрмен чини;
Орао, дигнув се с виса, у даљини
Непомично лебди к'о наспрамник мој.
Одавде ја видим рађање потока
И усовá грозних размах првог тока.

Пода мном облаци мирно миле траг.
Бацајућ' се кроз њих брује водопади;
Под њима је стење што громаде гради;
Ниже, мах је кржљав и шипражник наг. —
Даље су већ шуме, нуде хладе своје,
Где јелени скачу и птичице поје.

Тамо у брдима већ је људски рад.
Пентрају се овце уз травне стрмине
И силази пастир у живе долине,
Где Арагва јури кроз обалски хлад,
Где се дању хајдук у кланцима скрива
И где Терек пени — свирепо ужива.

Пропиње се, урла, к'о звер када млад
Смотри где-год храну из железне клети;
У немоћној срџби обалама прети
И плуска по стењу вал му — страшна глад.
Залуд! Хране нема, радост није позн'о,
Јер гомиле неме њега гуше грозно.*

У „Писмима из Норвешке“ Гђе И. Секулићеве налази се неколико срећно пробраних и мајсторски израђених планинских пејзажа. „Скандинавске планине“, каже она, „обилују шумом, али не могу да сакрију печат севера, т.ј. да су никле у земљи где у корак с најмекшом питомошћу иде најокрутнија суровост; где нема ничега што је помиловано, а неударено.“

* Само један пример.

* Р. Ј. Одавић: Звуци руске лире.

Оцртавајући један део чувенога масива Јотунхејма, износи нам списатељица-сликарка пред очи сву дивљину и голотињу, али и величајност високих гора.

„То је венац од десет огромних стена, са грдним котловима пуним снега, по чијим боковима висе скоро усправно тешки глечери, пуни чистих плавих пукотина, и, веројатно, због наглог кретања, испрепунани и искидани. И кад јако блесне сунце, онда се виде само циновски бели зуби, а између њих цветају црвене и љубичасте руже мраза и иња.

А из непрегледних белих региона искачу фантастични каменити шиљци, танки и високи као врхови готских торњева, као обелисци, или као игле, и утварасто се црне, јер на њима не може да се задржи ни мрвица снега. Око њих вијају облаци и цепају се мећаве, и куљају оне страшне количине снега, које као у какав циновски гроб затрпавају свих десет висова...“

* * *

„Из историје прошлости сазнајемо“, вели Рекли, „да је свака природна граница између два племена, као висораван, планина, пустиња или већа река, била уједно и њихова морална међа. Тако је, на пр., човек с једне стране планине био за онога с друге потпуни туђинац. Међу њима се дизао невидљиви зид, подигнут мржњом и презрењем. Тек би се по који добродушни пастир усвисоо над остале и срцем умео прећи преко големих препрека од стена и снегова. Једна стара народна песма из Пиринеја слика нам слободу тог осећајаја над природом и овешталом традицијом народне мржње.

„Спустите се, планине! Долови, узвисите се,
Да видим, где су ми мили и драги!...“*

И наш народ има згодних и доста значајних песама о природи, у којима се огледа његово развијено осећање за њене лепоте. А нарочито се истичу лепе песничке слике, кад је реч о планини. Посве разумљиво. У њу је он сместио своја поганска полу-божанства: виле и бауке; у њеним збеговима налазио је он уточиште у

* Е. Рекли: Планина.

у хајдучко доба; по њој су му посејани споменици светле прошлости: куле и манастири; и најзад он још и данас с њоме разговара као са живим и разумним бићем, сестрими је, а каткад и проклиње, већ према приликама.

„Планино моја, планино,
Планино, моја старино!
Често сам тобом ходно,
Хајдучке чете водио
И старе мајке цв'јелио....“.

жличе јој у боју окорели четник.

„Еј, да Бог да, зелена горице,
Усахнула од врх до корена!
Што у тебе хладне воде нема,
Да напојим и себе и коња?...“*

анатемише је жеђу измучени витез са Тимока.

„Гором језди Краљевићу Марко,
Гором језди, а гори бесједи:
— Ој, Бога ти, зелена горице,
Не кријеш ли у себи јунака,
Који би ме с братом саставио?...“*

Дао би се сплести леп венац планина, за које нас веже било усмена било писмена народна традиција. Издвајам само најпознатије:

У *Мирочу* роче се виле, посестриме Реље и Милоша. На *Шари* пасео је стада Милош Војиновић, онај несебични јунак, што се, и незван, крену у сватове Душану Силном, „да се цару у невољи нађе“. На *Гвозду*, умирући од братске руке и великодушно праштајући, несрећни Петар Свачић, последњи краљ хрватске крви, дигао је у вис чудан пехар са још чуднијим пићем — медену кацигу „са три капи срца, до три сузе“, и наздравио заблуделом и поробљеном хрватском народу:

„Да Бог да, после дугих љета
Слободом цвала земља света!***“

* Д-р В. М. Јовановић: Српске народне песме. Антологија.

** August Šenoa: Smrt Petra Svačića

И чуло га Небо. Далеко, чак горе на северо-западу од Гвозда, стере се данас његова ослобођена и проширена Отаџбина, којој горди *Триглав*, као огромни камен-међаш, бележи границу националних аспирација. У *Урвини* смирио се бунтовни дух краљевскога сина Марка. Раступила се *Сјубичка Гора*, да прими у своје окриље најсимпатичнију личност хрватске историје, сељака Мату Гупца, а једна пећина на *Романији* и данас нам прича о хајдуку Старини Новаку. На *Ловћену* је легао Владика Раде, а Бранкове се кости смирише тек на дивном *Сјражилову*. За *Требевић* и *Јахорину* прикопчава народни песник златном копчом врела срца стидљивих љубавника, а за њим се поводи и модерни поета.

Стара је истина, да ће свако од нас, па и они најокорелији, имати какво местанце на земљи, какав „Љубинковац“, скровиште, везано за коју милу успомену, обично за љубавни састанак, кад смо се у шумицама, скривени од гладних људских очију, клели на верност и наивно у дебла урезивали „љувеном стрелом“ рањено срце. Али човек је, по природи својој, вероломни лептир. Он брзо заборавља једно, да би се предао другом. Тек у данима, кад по косама нашим „попадне иње“, претпоставивши да дотле нисмо бћелавели; кад више нисмо јунаци авантура, него живимо још једино од успомена — тек у тим данима осећамо прекор своје савести, преврћемо жуте папире, исписане некад драгом руком, и сузимо над листовима увеле руже, што је годинама чамела пресована у писму на дну сандука. Тај прекор износи нам млађи хрватски лирик К. Хајзлер у песми:

Заборављени лугови.

Заборавише сви на лепе ђачке дане
И нитко не би њих дочарат знао
Свјежином јутра и младости ране,
Кад ђак је сретан и кад ђак је зао.

На путу сретох јаблане и боре,
С њима давни час у благој ноћи,
Кад једном ту смо снатрили до зоре
И нашли доста дјева у самоћи.

Ја осјетих, да већ доста дуго
 Борима смо били невјерни и груби
 И један глас у дол ми се наруго:
 Ми смо добри само кад се љуби....

Остарјели друзи! Свијетли час је прошо
 Младости и бора и све је наопако,
 Јер нитко од вас није више дошо
 И нитко није за њом уз њих плако!*

(Наставиће се).

Тузла,

Рад. Јовановић.

ОМЛАДИНСКИ ГЛАСНИК.

У јесењем сутону.

Седим на клупи нашег старог града.
 Преда мном сја, у хиљаде рубина,
 наш пурпурни запад;
 а кроз тај пурпур
 и румену маглу
 на мене гледа румено сунце.
 Ох, драга, знаш ли
 како је мени у јесењи сутон
 драг овај пурпур!
 Јер је и твоја младост пурпурна тако,
 и исто тако лепа
 и, ох, пролазна, драга,
 као лепота овога тренутка.

Проћи ће, и никад, никад доћи неће,
 јер ни мој пурпурни запад никад више
 неће бити овако леп;
 нити ће се икад вратити овај тренутак,
 у ком сам кроз мој пурпурни сутон
 гледао твоју пурпурну младост.

Нестаће и тамних дубина твојих очију,
 и ти ћеш јецати, кад се, скрхани,
 сретнемо опет у нашем граду.

* Hrvatska mlada lirika. (D. H. K. XXXII; 67.).

Јецашеш, јер ће ти рај младости нечије
шапнути: „Склони се, стара!“

А сличан сутон на сличан ће начин
вечито сјати у хиљаду рубина.

1923. новембар.

М. Ст. Стефановић.

In philistros.

Ја знам да многи, многи од вас нема
У души ма и једно златно зрно
Лепоте, царице свих дијадема,
И да је у њој хладно све и црно.

Ви знате стати пред каковом сликом
И дивити се бледом хвалом руци
И хвалит' уметника празном виком
И бити њему најстожији сѹци.

Ал' тешко оном што вама не ласка,
Што неће ваше адете и лажи!
На њега сав се сипа јед, сва праска,
И за њ најгора ругоба се тражи...

Јер ви не знате шта су осећаји,
Не знате шта се ту у души збива,
Када у себи сву лепоту таји
И снове, вечног Бога вечна ткива.

Бездушници сте ви и голе звери,
Што само живе, да би јели, пили,
Затворене су вама златне двери,
Што воде правој моћи, правој сили. — —

О, гиздајте се само, кадифом ви, луде,
И сматрајте се и даље колоси —
Ал' знајте и то: нек и просјак буде
Тај човек што у себи искру носи

Пролећнога сунца човечанског рода,
Ипак ће бити он цар нада свима,
Док човекова буде још порода
И данас и у веке вековима.

11.-IV-23.

Никола Мирковић.

Љубав.

Гомила шетача тек почне да тамни од мрака, када ви ишчезавате са шеталишта. Опазим то и полазим за вама. Стижем вас у сенци једне катедрале; из ње вечито допиру звуци оргуља, а њена су окна обојена.

Продужавамо заједно; ћутимо. Иза нас се утишава врева градска, јер смо замакли у криве, уске улице. Под ногама нам прска блато.

Стижемо до нашег угла, ту дуго стојимо. Испод ђачке капе, види вам се само од зиме црвени носић и два тамна ока, у којима се огледа слика сијалице са угла.

Са куле зазвоне. Мрачно је. Ви ми пружате хладне, танке, прсте, умрљане мастилом; ја их стежем, и сви одлазите.

Сутра ћете се вратити опет.

Нови Бечеј. 1924.

Милан С. Јаснић.

„Циганчице“.

I.

Срео сам једном „Циганче“ једно
Чедно:

На челу месечева сенка,
А у очима звезде се огледају,
Те чудне мисли испредају
У мојој души.
И од тада убого свако вече,
Предуге зимске ноћи,
У самоћи,
Прижељкујем да ли ће проћи
Крај мене
Две чудне зене.

II.

Убого свако вече
По једна суза истече
Сама
Из ока мог
Паћеног,
Те душу слама,
А тело пече

Убого свако вече!
 Па ипак ја волим моје вечери,
 Јер се најслађе воли,
 Кад душа пати,
 А срце боли, боли...

III.

Црње од ноћи,
 Мекше од кинеске свиле,
 Валовитије од морских валова,
 Што их ветрови пучином носе,
 Падоше једном нечије лепе косе
 На руке моје
 Тренутак један!
 Тренутак један
 Бескрајно чедан,
 Тренутак један
 Бескрајно медан!
 Тренутак,
 Што га душа бисером назива,
 А срце узалуд призива
 Још једном да му дође.
 Ај, да ми је још једном
 Те црне косе
 Да грешне руке носе!
 О, црне моје косе!
 О, лепе моје косе!

IV.

Крај отворених прозора
 Преседећу, драга, васцелу јунску ноћ
 И понављати твоје име
 У помрчини,
 Кò безумник,
 И пружати руке висини,
 Кò покајник,
 И бацати поглед даљини
 Кò беспутник —
 Све тебе ради —
 Док не заплави зора.
 А кад у зору
 Завихоре несташни зефири
 Изнад пробуђеног града,

И са планина заплусну мириси
 Сањивог цвећа
 У прозоре моје,
 Кануће сузе жалоснице,
 Очију што не моглоше да усне
 Васцелу јунску ноћ;
 Задрхтаће усне,
 Изнемогле од дугог шаптања:
 „Драга, чекам те! О, да л' ћеш доћ'!?“

18-VII-24. год. Чачак.

Синиша С. Пауновић.

Кашаљ.

Умирили се. Господин Јаша прозвао је ђаке, и сви су били на часу, осем Марка Кривокапића.

— Где ли је он? — упита нагло.

— Код куће, господине, — обавести га Емил Грнчаревић.

— Зашто није дошао?

— Не може! Опет му умрла баба. Пре је лагао, да је умрла; сада је истински умрла.

Почиње час. На реду је пропитивање из земљописне наставе. Господин Јаша скинуо се са катедре, приступио ђацима, па их посматра и мисли кога ће прозвати. Мора да сви знају — сви су весела изгледа, а и орни за одговор.

— Шта су Карпати? Кажу ти, Симићу!

— Карпати... Карпати су планине.

— А где?

— Овде код нас.

— Где код нас?

— На мапи.

Смех. Смеје се и господин. Нека опрости Банат: не дамо му Карпата, кад могу да буду пренесени овамо к нама.

Сада даље. Не, не може даље, јер се нарушава тишина. Неко кашље. Виде господин Јаша кашљавца. Прилази трећој клупи,

— Ти кашљеш, Адаме?

— Кашљем, господине, — одговара Адам Јефтић.

— Од када?

— Од синоћ.

Устао Адам Јефтић. Стоји и никако се не миче. Смеран ђак и погорелац. Отац му служи под надницу, а мајка праља у туђим кућама. Погорелци. Немају ни куће, ни икаквог другог имања. Господин Јаша познаје њихову сиротињу. Он има сажалења према оболелом Јефтићу и хоће да му помогне. Завлачи руку у џеп свога прсника и тражи нешто. Напипао сребрни динар, „звечећу монету“. И звук се чуо на клупи пред самим Адамом Јефтићем.

— Узми то, па да купиш у апотеци господина Јосифа Чечелског прашак који се зове *кодеин*. Упамти то, или запиши, како хоћеш, само купи кодеина. Можда ће ти господин Чечелски дати и други прашак; добро је и то — све једно. Скувај и титрице, да пијеш. И то је добро.

До Јефтића седи Гавра Пурковић, а до овога Ранко Пандуровић. Гавра шапуће: „Јао, Ранко, дао му господин динар, што кашље! И ја ћу да кашљем, а почни ти, па да искашљемо динаре. Господин Јаша има много пара. Богат. А ми смо, бре, сиротиња. Кашљи брже, па да нам звекну минцаћи.“

Јефтић узе динар и сео, али га кашаљ непрестано дражи, те се школска тишина нарушава. Затим други обрт: драж оног динара привуче све ђаке, те почеше кашљати, најпре лагано, а после све јаче и јаче, док им се кашаљ не претвори у прави рикавац. Кашљу сви, као какав кашљачки клуб. Вучко Николајевић избуљио очи, па их трља, да му поцрвене, а пљувачком их може, да изгледају сузне. Плази језик, штипље га и киди. Ракс-крвавио уста и мисли: „За овакав кашаљ добићу од господина два динара.“ Маринковић обећава Борку Миловановићу пола динара, да га не уписује у немирне

ђаке, јер се боји казне. Овај га одбија: „Или цео динар, или ништа.“

— Попусти!

— Нећу. Кашљи, бре, брже! Кашљи, кашљи, кашљи!

Па поче и г. Јаша да кашље. Стао код прозора, а рубац држи на устима, па се заноси од кашља, а сузе му врцају. Мора да му је тешко, кад помишља: „Ето, за динар прокашљасмо сви!“

И г. Јаша више не завлачи руку у џеп, да вади динаре, него се укипио код прозора и посматра пролазнике. Прибрао се. Тих и миран, више не кашље. На учитеља се угледаше и добри ђаци, па и они престадоше осем Адама Јефтића, који на то има право. Престао је рикавац, јер нема ни звечеће, ни папирне монете.

Господин настави:

— Дошли смо до Карпата. Хајд'мо даље!

Рекавши то, обрати се Вукашиновићу Иви, да му каже како се зове она ситна риба у Скадарском језеру.

— Укљева, господине!

— Да! Погодио си. Је ли, Вукашиновићу, а како се зове укљева, кад се осуши?

— Сарага.

— Врло добро, сине. Истина, сарага и кашаљ не могу да се сложе, али шта ћеш, кад човек мора свашта да претрпи у животу, па тек онда да стекне искуства и знања. Ја то кажем свима, а тако мора и да буде, кад се кашаљ свршио повољно, и земљописно знање помакло од Карпата до Скадарског језера.

Р. М. Тасић.

Ах, очи, очи моје!

Ах, очи моје, прозори душе,
Кроз вас је негда срдашце моје
Угледало је, и заводело је —
Ах, очи моје, ви сте криве!...

Ах, очи моје, извори живи,
Источ'те цео источник суза
И оперите све моје грехе —
Ах, очи моје, ви сте криве!...

Ах, очи моје, вратнице греха,
Затворите се, заклопите се,
Да моје срце не гледа више
Шта ради она коју је волело.

Срцу ће моме лакше тад бити,
Душа му биће угодна соба...
Ал' ће и даље, нежно куцајућ',
Жалити за њом до црног гроба.

Ах, очи моје, ви сте криве!
Због вас сам, због ње и због греха
Повукао се, млад, у мир
И венчао се за манастир.

5-VI-1924.

Монах Венијамин.

Некад и сад.

Ти си некад, због љубави,
Бдила многе дуге ноћи,
И плакала од чезнућа
И винула у самоћи.

И ти си се клела некад
И верношћу и љубави....
А сад не знаш ни када је
Увенуо цвет убави....

Ал' тек једно... једно знадеш:
Да од бола и чезнућа
Сад ја бдијем сваке ноћи
Од вечери до сванућа....

(„Музика јесени“ XXI, 923.)

Синиша Вељковић.

Свенули снови.

Земља је била раскошна и семе дивно проклија,
 И радосно га гледасмо;
 И сновима га квасисмо;
 И боном стрепњом чувасмо.
 И никну дивна стабљика, и пупољци се засјаше,
 А наша срца радосна,
 И душа пуна блаженства.
 Ах, мила, у вечер пуну звездама,
 Са срећом, срећом бескрајном,
 Дисасмо мирис цветова;
 А љубав нама хитала
 И заносом нас појила.

* *

Ал' после, под овим сивим поднебљем? —
 Увенуше нам пупољци,
 И оголеше стабљике;
 Мени се душа замрзла,
 И болови ме притисли;
 А твоје очи суморне,
 Поглед ти препун очаја.

На брегу шум се захори,
 И дољом пустош прошета.

Јесен се тихо на бреговима церила,
 Са душа снови падоше.

Крагујевац.

Власт. Т. Петковић.

Путници.

Караван се креће, и ко магла сива
 Прашина се диже. Путују далеко.
 Мир. Запада сунце тамо негде, преко
 Удаљених поља, равница и њива.

Тко зна камо иде и докле ће тако
 У пустињи овој уморни да блуде?
 Док им једном самрт, тихо и полако,
 Не да слатког мира за чим вечно жуде.

Б. Б.

Јесења надахнућа...

Из суморног неба сипи бујица хладних капљица кроз вео сиве магле. Кроз натмурену природу бесно надире ветар на храстова врата и хоће да се увуче у моју собу.

Усамљен сам седео поред неуређеног стола на коме су, при бесном даху, моје књиге дрхтале... А ветар је сатански поред мојих прозора јаукао и губио се далеко у сивој магли. Оголела, мокра и јадна дрвета су се клатила тамо-амо, изводећи низ покорних гестова моћној природи. Надахнута атмосфера под оловним небом одисала је ропски...

Кроз замагљене прозоре гледао сам огромне стене како фантастично вире из утробе земљине и како њихове беличасте контуре теже кобно бездану Вационе. Кроз тужну и сиву маглу видео сам низ црних птица, како размахују једним темпом и журе далеком југу. Пред собом сам видео низ илузија, које су ми биле нераздвојене сапутнице.

Оне су ме оставиле!

Осећао сам се — утицајем саме природне појаве — врло тужан. И сама ми је душа била непријатељ; тражила је веселости и летњег даха. Истина је да сам је сам навикавао на хармоничне мелодије што су их изводиле птичице у хоровима, одајући пошту сунцу, које се указивало на запаљеном истоку, али у ово доба било је немогуће јој дати. Њој је следовало оно што је природно, а то је тужни и жалостиви дах јесени...

Бр. Нешић.

Последња моја песма.

Моје су песме излив душе младе,
Писао сам их крвљу срца свога;
У свакој строфи виде се без наде
Залудне молбе пут идола мога.

Вај, песма моја свака јад излива
И вечно куне судбу што ме створи,
А срце моје само тугу снови,
И жељно увек све за нечим гори!

Ја јоште не знам, кукавни животе,
Зашто те човек у песмама хвали?
А ја још нисам ни видео да ли
Имаш у себи бар мало лепоте?!...

Мојој је души суђено да жуди,
И само сетно да тужи, запева —
Суђено ј' вечно да из мојих груди
Уздисај бола само се разлива,...

Па када ме строфа увек свака дира
И у мени буди све минуле дане,
Остављам вас, песме, да у часу мира,
Оплакујем жеље рано укопане.

Ваљево.

† Петар Д. Вуносављевић.

Pavao Retter Vitezović kao srpski istorik.

Kada se je Vitezović počeo pod stare dane baviti istorijom Hrvata, nije zaboravio ni na Srbe, te je posljednje dane i godine svoga života radio isključivo na srpskoj istoriji.

1694. godine pružila mu se zgodna — prviput — da pokaže svoje znanje iz srpske istorije, jer je iste godine jedan bosanski svećenik, pravoslavne vjeroispovjesti, napisao raspravu u kojoj dokazuje, da je grof Đorđe Branković potomak istoimenih starih despota i kraljeva Nemanjića.¹⁾ Kao reakcija na raspravu bosanskoga svećenika, bila je oveća rasprava Vitezovićeve, u kojoj se susrećemo sa spremnim istorijskim radnikom, koji pobija navode bosanskoga svećenika, i među ostalim kaže: „**da se je rod pravih despota Brankovića već davno zatro**“. Raspravi je naslov na latinском jeziku: „Atociōn despotarumque magnorum ducum Serbiae posteritatis, anno domini MDCXCIV.“²⁾

Nastaje dvanaestodišnja šutnja, i tek 1706. g. javlja Ritter, da je za mitropolita Isaiju Đakovića (nasljednika Ar-

¹⁾ Zanimljivo je znati, da su Đ. Branković i Vitezović stanovali u istoj zgradi (Reštauracija „K zlatnome medvedu“); prvi u zatočenju, a drugi za poslom od god. 1700.—1703., i od g. 1710. do svoje smrti (god. 1713.).

²⁾ Porijeklo potomaka despota (Brankovića) i velikih knezova (—vel. župana, misli na Nemanjiće), Ljeta Gospodnjeg 1694. Jedan jedini odlomak toga djela (28 str.) čuva se u arkivi Jugoslavenske Akademije Znanosti i Umjetnosti u Zagrebu, pod signaturom II. d. 92.

senija III Čarnojevića) sastavio „izvod iz zbornika ugarskoga prava (Verböczy) i povjesničara Bonfynija“, u kojemu se nalaze brojna privilegija Srba u Ugarskoj („nationis Serblyanae“) prije turskoga vladanja.

Vitezović je u svoje vrijeme prijateljavao sa mnogim uglednim i istaknutim ličnostima doseljenih Srba. Prije spomenusmo mitropolita Isaiju Đakovića, a poslije se sprijateljio sa metropolitom Sofronijem Podgoričaninom, te su se živo dopisivali; čak mu Ritter u Beču lično saopštava, da je sakupio brojne podatke o Srbima, te da će ih druge jeseni na svijet izdati. Ovi „podaci“ su osnove njegove velike radnje na latinskome jeziku, „**Serbia illustrata**“ (Izjašnjena Srbija). Kao nagradu za to djelo i troškove oko štampanja, dobije Ritter dvadeset (20) forinti, ali pošto mu se to učini premalo, zamoli 50 forinti, što mu mitropolit i odobri.

Ali doskora (7. januara 1711.) umre iznenada mitropolit Podgoričanin, a zamjeni ga Hristifor Mitrović, bački episkop, kojega je djelo Ritterovo osobito zanimalo, te je svim silama nastojao da što prije ispod tiska izade. Radi toga stupi u korespondenciju sa Ritterom, od koje nam se sačuvalo devet pisama (od 4. septembra 1711. do 17. juna 1712. god.).

Krajem 1711. Ritter javlja episkopu Mitroviću, da će „Serbia Illustrata“ biti dotiskana do drugoga Uskrsa (1712.). Na ovu veselu vijest, piše Mitrović Ritteru is Srijemskih Karlovaca (13. januara 1712.), neka pridigne kod nekog njegovoga pouzdanika, imenom Rebentića, dvije oke kave, kao dar.

Međutim, nađe pismo Ritera u krevetu, ljuta groznica, koja malo da ga nije istrгла iz kola živih. Ali ipak preboli, a čim se pridigao, iz postelje, diktira pisaru pismo za episkopa Mitrovića, gdje mu među ostalim kaže i ovo:

„Čitave prve sedmice moga bolovanja nije mi se snivalo drugo, nego da ili kazujem u pero ili pišem ili čitam djelo o „Izjašnjenoj Srbiji“ („Serbia Illustrata“). Tako liječnik, kao i drugi razboriti ptijatelji sude, da me je čitavo zlo snašlo jedino radi toga, što sam se suviše starao za to djelo. A ne čine to bez razloga, jer sam se njime i spavajući i jedući preko mjere bavio. Nijesam ni zašto drugo mario umrijéti, nego da bi rečeno djelo neizdato ostaviti morao. Sada budi milostivom Bogu najdubija hvala. U njegovo ću ime što prije djelo dati u štampu“.

Dalje govori, da se je razgovarao sa štamparom, te kaže, da je izabrao nova slova, koja će moći prikazivati naše ilirske glasove. Djelo će stajati oko 300 for. U djelu su imali biti grbovi, veliki: cara Dušana i sina mu Uroša, a mali: Srbije, srpskih pokrijina, srpskih magnata, kao Vu-

kašina Mrnjavčevića, Nikole Altomanovića, Balšića, Lazara Hrebeljanovića, Đorđa Vukovića, Vuka despota i t. d.

Kad je Mitrović primio ovo pismo, uplaši se silnoga troška, „jer pri plaćanju troškova nema nikoga“, — piše M. iz Petrovaradina 16. marta 1712. —, koji bi ga pomogao.

Međutim Mitrović ipak nije klonuo, već sokoli Rittera — 6. maja iste god. — da ustraje u svome naumu, a on da će ga pomoći svim silama, iako ga narod zapusti. Pošto je trošak od 300 forinti bio prevelik za Mitrovića, to kaže Ritteru u istom pismu, da izostavi sve grbove, osim grba pokrajine Stari Vlah i „cara Nemanje“ (!),¹ a pod grbove neka napiše nekoliko stihova na narodnome jeziku.

U pismu iz Karlovca — 17. juna 1712. — preporučuje Ritteru djelo o Srbiji („Opus Szirbliae illustrate“) i doznaju mu dvije-tri oke kafe.

Sa ovim pismom prestaje korespondencija između Rittera i Mitrovića, a djelo o Srbiji osta neštampano.

Izvorni rukopis „Serbiae illustratae“, čuva se u kr. sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu, pod signaturom S. M. 30. B. 4. Kasnije je neki glosator stavio djelu slijedeći natpis: **Ritter, Serbia illustata. Libri octo.** Djelo je, kako vidimo, Ritter podijelio u osam knjiga, 145 poglavlja na 182 strane, a na kraju „Adittiones“ sa 34 posebno obilježene strane. Radnju posvećuje cijelome srpskome narodu i saboru, crkvenim i svjetovnim dostojanstvenicima, a ponajviše episkopu bačkome Hristiforu Mitroviću, kojega naziva: „graeci ritus ecclesiae per Illyricum et Panoniam metropolitae“. Zatim u predgovoru sokoli srpski narod, da istraje u borbi za krst časni i slobodu zlatnu, a ovu mu istoriju predaje u ruke, da vidi nestalnost sreće na ovome svijetu i svoju slavnu prošlost; onda spominje pisce koji su o Srbiji pisali, pak slijede poglavlja i knjige ovako: Serbiae illustratae liber primus: De nomine atque origine Syrblorum; Liber secundus: De primis Syrblorum in Illyrico principibus; Liber tercius: De origine, gestis et potentia Nemanidum²; Liber quartus: De regno Stephani Dussani; Liber quintus: De Syrblorum imperio; Liber sextus: De imperio Urosae; Liber septimus:

¹) Ovo je car Dušan, jer ni u programu nije Nemanja bio.

²) Nemanjića.

senija III Čarnojevića) sastavio „izvod iz zbornika ugarskoga prava (Verböczy) i povjesničara Bonfynija“, u kojemu se nalaze brojna privilegija Srba u Ugarskoj („nationis Serblyanae“) prije turskoga vladanja.

Vitezović je u svoje vrijeme prijateljivao sa mnogim uglednim i istaknutim ličnostima doseljenih Srba. Prije spomenusmo mitropolita Isaiju Đakovića, a poslije se sprijateljio sa metropolitom Sofronijem Podgoričaninom, te su se živo dopisivali; čak mu Ritter u Beču lično saopštava, da je sakupio brojne podatke o Srbima, te da će ih druge jeseni na svijet izdati. Ovi „podaci“ su osnove njegove velike radnje na latinskome jeziku, „**Serbia illustrata**“ (Izjašnjena Srbija). Kao nagradu za to djelo i troškove oko štampanja, dobije Ritter dvadeset (20) forinti, ali pošto mu se to učini premalo, zamoli 50 forinti, što mu mitropolit i odobri.

Ali doskora (7. januara 1711.) umre iznenada mitropolit Podgoričanin, a zamjeni ga Hristifor Mitrović, bački episkop, kojega je djelo Ritterovo osobito zanimalo, te je svim silama nastojao da što prije ispod tiska izađe. Radi toga stupa u korespondenciju sa Ritterom, od koje nam se sačuvalo devet pisama (od 4. septembra 1711. do 17. juna 1712. god.).

Krajem 1711. Ritter javlja episkopu Mitroviću, da će „Serbia Illustrata“ biti dotiskana do drugoga Uskrsa (1712.). Na ovu veselu vijest, piše Mitrović Ritteru is Srijemskih Karlovaca (13. januara 1712.), neka pridigne kod nekog njegovoga pouzdanika, imenom Rebentića, dvije oke kave, kao dar.

Međutim, nađe pismo Ritera u krevetu, ljuta groznica, koja malo da ga nije istrгла iz kola živih. Ali ipak preboli, a čim se pridigao, iz postelje, diktira pisaru pismo za episkopa Mitrovića, gdje mu među ostalim kaže i ovo:

„Čitave prve sedmice moga bolovanja nije mi se snivalo drugo, nego da ili kazujem u pero ili pišem ili čitam djelo o „Izjašnjenoj Srbiji“ („Serbia Illustrata“). Tako liječnik, kao i drugi razboriti ptijatelji sude, da me je čitavo zlo snašlo jedino radi toga, što sam se suviše starao za to djelo. A ne čine to bez razloga, jer sam se njime i spavajući i jedući preko mjere bavio. Nijesam ni zašto drugo mario umrijéti, nego da bi rečeno djelo neizdato ostaviti morao. Sada budi milostivom Bogu najđubija hvala. U njegovu ću ime što prije djelo dati u štampu“.

Dalje govori, da se je razgovarao sa štamparom, te kaže, da je izabrao nova slova, koja će moći prikazivati naše ilirske glasove. Djelo će stajati oko 300 for. U djelu su imali biti grbovi, veliki: cara Dušana i sina mu Uroša, a mali: Srbije, srpskih pokrijina, srpskih magnata, kao Vu-

kašina Mrnjavčevića, Nikole Altomanovića, Balšića, Lazara Hrebeljanovića, Đorđa Vukovića, Vuka despota i t. d.

Kad je Mitrović primio ovo pismo, uplaši se silnoga troška, „jer pri plaćanju troškova nema nikoga“, — piše M. iz Petrovaradina 16. marta 1712. —, koji bi ga pomogao.

Međutim Mitrović ipak nije klonuo, već sokoli Rittera — 6. maja iste god. — da ustraje u svome naumu, a on da će ga pomoći svim silama, iako ga narod zapusti. Pošto je trošak od 300 forinti bio prevelik za Mitrovića, to kaže Rittetu u istom pismu, da izostavi sve grbove, osim grba pokrajine Stari Vlah i „cara Nemanje“ (!),¹ a pod grbove neka napiše nekoliko stihova na narodnome jeziku.

U pismu iz Karlovca — 17. juna 1712. — preporučuje Ritteru djelo o Srbiji („Opus Szirbliae illustrate“) i doznačuje mu dvije-tri oke kafe.

Sa ovim pismom prestaje korespondencija između Rittera i Mitrovića, a djelo o Srbiji osta neštampano.

Izvorni rukopis „Serbiae illustratae“, čuva se u kr. sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu, pod signaturom S. M. 30. B. 4. Kasnije je neki glosator stavio djelu slijedeći natpis: **Ritter, Serbia illustrata. Libri octo.** Djelo je, kako vidimo, Ritter podijelio u osam knjiga, 145 poglavlja na 182 strane, a na kraju „Adittiones“ sa 34 posebno obilježene strane. Radnju posvećuje cijelome srpskome narodu i saboru, crkvenim i svjetovnim dostojanstvenicima, a ponajviše episkopu bačkome Hristiforu Mitroviću, kojega naziva: „graeci ritus ecclesiae per Illyricum et Panoniam metropolitae“. Zatim u predgovoru sokoli srpski narod, da istraje u borbi za krst časni i slobodu zlatnu, a ovu mu istoriju predaje u ruke, da vidi nestalnost sreće na ovome svijetu i svoju slavnu prošlost; onda spominje pisce koji su o Srbiji pisali, pak slijede poglavlja i knjige ovako: Serbiae illustratae liber primus: De nomine atque origine Syrbolorum; Liber secundus: De primis Syrbolorum in Illyrico principibus; Liber tercius: De origine, gestis et potentia Nemanidum²; Liber quartus: De regno Stephani Dussani; Liber quintus: De Syrbolorum imperio; Liber sextus: De imperio Urosae; Liber septimus:

¹) Ovo je car Dušan, jer ni u programu nije Nemanja bio.

²) Nemanjića.

De Serbiae tetrarchis, ipsorumque defectu; Liber octavus: De Georgii et Lazaru despotatu. „Adittiones“.*

Значајно је да је прву систематску историју Срба написао један **Hrvat**, и тако — како сам каже — „**прошlost srpsku poput Fenič ptice iz pepela uskrisio**“.

Novi Sad.

Franko Petrić.

СТАРИ ПИСЦИ.

У Италији.

Септембра 27., у Марковој цркви у Београду, одржан је један редак помен. Тога дана песник Драгутин Илић, „Венчев“ сарадник још од првих дана, приредио је помен свом оцу, песнику Јовану Илићу, од чијег се рођења тога дана навршио пун век. Помену је присуствовао леп број представника наше књижевности свих појасева, а заслуге слављеникове, и књижевне и политичке, изнео је г. Душан Николајевић књижевник.

У даљим редовима доносимо извадак из једног не-свршеног и још необјављеног рада Ј. Илића, из *Анџунова страдања*. Предмет је исти као и у *Стеријину Волшебном магарцу*, само пренесен на друго земљиште: тамо ђаци, а овде калуђери праве шалу с наивним сељаком на тај начин, што се један од њих издаје за магараца који је ослобођен чаролија.

Калуђера, мислећи да је он одиста био његов магарац, сељак одводи својој кући, и ту ђед почиње приповедати:

— Кад на Прајзу бјесмо, поче ђеда јако,
 Кад на Прајзу бјесмо, хајде којекако.
 Ма не мореш чуда напричат' свијету,
 Кад одосмо тамо у Талију клету:
 Три крајцаре на дан! Шта ћеш с њима прије!
 Ни мријет' ти, богме, ни живљети није!
 Па нека би и то, што се дало, дало,
 Ма тек што сједосмо одморит' се мало,
 Док ето Сотоне у дугачкој капи...
 Два репића клети отегд до пета,
 Е, не мореш знати из ког је свијета!

*) Овај је приказ рађен у главном по knjizi Vjekoslava Klaića: *Život i djela Pavla Rittera Vitezovića*. Zagreb. 1914. Izdanje M. H. — Osim ovih djela čisto istorijskog sadržaja, napisao je Vitezović djelo „*Stematografija*“ geografsko-heraldičkog sadržaja, u kojemu ima naslikane sve slavenske grbove sa kratkim opisom zemlje na kraju.

Ста навртат' мене, да му продам Бана,
 Пак ми пружи пуну шаку мицурана.
 „Ид' отален, рекох, Н'јемци те однели!
 Не б' ти дао Бана за вас свијет б'јели!“
 Па удри по репу ђавољега врага,
 Нестаде га у час, отиде без трага!
 Тако ђеда прича, а ђеца се крсте,
 Једно другом хоће да поломи прсте.
 Прокашљуца ђеда, па настави диље:
 „Ма то вам је, ђецо, цмиље и ковиље!
 Кад но бјесмо тамо на Милану граду,
 У града нам клети унићи не даду.
 Те ја нзор уђи... Ех, да видиш б'јеса!
 Растворила с', реко б' седмера небеса!
 Колико је пусто то царво благо,
 Све би благо ошло за камење драго!
 А другог ви чуда казат' не умијем,
 И што бих умно, казати не смијем,
 Е, онаке бруке ја не виђех нигда,
 Нити би је виђет' пожељео игда,
 Ни мушкога лика, ни погледа мрка,
 Ни виђена стаса, ни јуначког брка,
 Ка чворкови људи, ка' хавети жене,
 Не мореш им виђет' образе румене!
 Идох, тако, идох, граду нејма краја,
 Једна врева само и ђавоља граја!
 Све брбоћу нешто, ко смушени лете,
 А не б' за њих дао ни мангуре клете!
 Већ и подне бјеше превалило к ноћи,
 Ваљаде ми саде на капију поћи,
 Ма капије нема... нуто јада мога!
 Те ја куми Бога и нечастивога — — —

Јован Илијћ.

СТАРИНЕ.

Једно писмо П. П. Сокољанина.

Петар Пројић Сокољанин, даровити песник и врло истакнути омладинац, био је из Азбуковице, засеока Шапара, у округу подринском. По мајци, Јелици, био је потомак Петра Николајевића молера, некад војводе града Баурића у Азбуковици, јер Јелица је била Молерова

синовица, а кћи чувеног калуђера Рувима из манастира Раче крај Дрине, који се закалуђерио, кад му је умрла жена, а пре тога био је свештеник у Бабиној Луци у округу ваљевском. Јелица је као девојка живела код Молера у Баурићу, од кога ју је поп Јован испросио за свога сина Марка, који се онда запопио, а потом постао и прота, а Марко је отац Пере Протића. У „Невен-Слози“, коју је књигу издала „Дружина Младежи Србске“ у Београду 1849., има десет песама Периних, остале су Јована Илића, Јована Ристића, Милована Јанковића, Милоја Лешјанина, Милана А. Петронијевића и др. Међу њима се највише истицао по личној вредности и по даровитости Петар Протић, који се врло рано истакао и као велики политичар и пријатељ Обреновића.

По свршеној гимназији он је, као питомац кнеза Михаила, отишао у Немачку, где је довршио права у Хајделбергу, положио и докторат, и умро управо кад се спремао да се врати у Србију. У нашој породици веровало се да је отрован, по наредби Вучићевој, јер је био велики противник његов. Али ће пре бити да је умро изморен великим духовним напрезањем и радом, јер је био необично вредан.

Овде доносимо његово писмо кнезу Милошу, писано по завршеним студијама, можда последње што га је написао, а леп пример захвалности према високом добротвору и топле љубави према отаџбини и народу. Са сетом се мора оно читати у тешком данашњем времену, у коме је тако мало захвалности, а и других врлина....

Љуб. М. Протић.

Писмо гласи :

„Ваша Свјетлост, премилостиви Господару!

Мени је тако рећи чисто суђено било, да све што ме човеком чини Вашој Свјетлости захвалити морам. Ја сам прво и прво рођен у отечеству које је Вашој Свјетлости за слободу своју вјечно обавезно, ја сам учинио и почетак и даље продужење наука у Србским вишим и нижим училиштима, којима је Ваша Свјетлост носећи бригу за народну просвету и образовање темељ положила. Осјећајући да су наша училишта још нејака и млађана, жеља је моја била у западне државе доћи, где су читава стољетија на развићу науке и художества радили,

ђе су највећи умови и духови своју дјелатност и свој талент пред очи свијету ставили, те да им се свијет диви и да сматра ње је Божество са човечством саједињено. Ова моја, ја мислим добра на-мјера и жеља остала би вјечно само жеља и ништа више, да ми није свијетли Књаз Син Ваш крјепку руку помоћи пружио и у число својих питамаца придружио ме. Ваша Свјетлост почествовала ме је тим, да ме под Своје Крило прими и многом ме милошћу обаспе. Ја би једнога штедрога Благодјетелја истина почитовао ма у ком се лицу он на-ходио, али да сам баш Ваше Свјетлости питомац с тим сам се вазда поносио и тим ћу се већма него ичим другим поносити.

Мисао ова да сам Ваш питомац и да свако дјело ваше на благо земље наше смјера одушевљавала ме је свагда при мојој штудији, и олакшавала је поћекои тежак и трудни посао. Ја сам слушајући на Берлинском и Хајделбершком Универзитету правословне и државне науке био за три године дана приљежан и внимателан ученик мојих великијех и по свјету чувенијех учитеља. Ја сам по осјећању мојих способности и по височајшем одобрењу Ваше Књажевске Свјетлости свршивши формално моје науке 4-ог овог мјесеца по нашем лето-численију као кандидат права испиту подвргао се кои сам на обште задовољство испитујуће комисије срећно и добро положио и у сљедству тога за доктора обоих права припознат и докторску диплому 8-ог Нојемвра получио. Моја ближа цјел с тим је постигнута и ја од данас престајем ђаковати, и ако од науке и од учења никад престати нећу. Ја узимам чест у свакој покорности и високопочитанију, приложити овоме мојему писму један екземплар моје докторске дипмоне, а и остала моја свидјетелства школска поднијети не бих се ја ни по чему застидио, јер ће она свагда за мене и ниђе противу мене свједочити, Ја ћу остати још у Хајделбергу док даље какво ријешење Ваше Свјетлости амо не приспје, а ја се савршено подвргавам и покоравам високој вољи Свјетлога и Милостивога Књаза и благодарјатеља мога.

Моја је жеља била да после неколико недјеља у Француску одем и то од части ради усавршавања

у француском језику, а највише да се са организацијом православнијех и државнијех инштитута ове земље упознам, коју моју жељу доносим ја пред Вашу Свјетлост поради благоразмотренија.

Примите Свјетли Књаже моје дубоко увјерење, да ћу ја свагда гледати, да правди и истини, роду и отечеству мојем слабачкијем силама полезан и вјеран приврженик будем, те да у будуће свагде смјело казати могу да сам Ваше Свјетлости питамац био и милост и високу благонаклоност уживао. Дозволите ми притом, да мога доброг пријатеља Миленка Теодосијевића замолити могу да у име моје свјетлу десницу цјелива, и да се и у даљу милост и благонаклоност препоручим.

У Хајделбергу
12. Нојемвра 1854.

Ваше Свјетлости
мог премилостивог Господара
и Књаза благодарни питамац
Др. Петар Протић Сокољанин.
(Доктор обох права)*

КРАТКЕ ПРИЧЕ.

Бува и ваш.

Рече буха ваши: „Ја се више плашим слепца него ли здравога.“

— Зашто? — упита је ваш.

— Зато — одговори бува, — што кад ме ухвати слепац, одмах ме згњечи прстима, не гледајући да ли сам ја или нешто друго; а кад ме ухвати здрав, отвори прсте да види, а ја одмах искочим.

— А ја обрнуто — одговори ваш. — Кад ме ухвати слепац, ја се не мичем, те он помисли да је каква сламчица или трун, па ме пусти те побегнем. Али кад ме ухвати окат, отвори руку, да види шта је, и онда ми је крај.

Прокупље.

Прибележио
Живојин Митић.

* Оригинал овога писма видео сам у Алексе Спасића, бив. министра, као и докторску диплому на белој свиленој тканини, а обоје је он предао Државној Архиви, где је можда и сада, ако није у рату пропало.

КРАТКЕ ПОУКЕ.

Les lettres.

Les lettres, mon fils, sont un secours du ciel. Ce sont des rayons de cette sagesse qui gouverne l'univers, que l'homme, inspiré par un art céleste, a appris à fixer sur la terre. Semblables aux rayons du soleil, elles éclairent, elles réjouissent, elles échauffent; c'est un feu divin. Comme le feu, elles approprient toute la nature à notre usage. Par elles, nous réunissons autour de nous les choses, les lieux, les hommes et les temps. Ce sont elles qui nous rappellent aux règles de la vie humaine. Elles calment les passions; elles répriment les vices; elles excitent les vertus par les exemples augustes des gens de bien qu'elles célèbrent et dont elles nous présentent les images toujours honorés. Ce sont des filles du ciel, qui descendent sur la terre pour charmer les maux du genre humain. Les grands écrivains qu'elles inspirent ont toujours paru dans les temps les plus difficiles à supporter à toute société, les temps de barbarie et ceux de dépravation. Mon fils, les lettres ont consolé une infinité d'hommes plus malheureux que vous: Xénophon, exilé de sa patrie après y avoir ramené dix mille Grecs; Scipion l'Africain, lassé des calomnies des Romains; Lucullus, de leurs brigues; Catinat, de l'ingratitude de sa cour. Les Grecs, si ingénieux, avaient réparti à chacune des Muses qui président aux lettres une partie de notre entendement pour le gouverner: nous devons donc leur donner nos passions à régir, afin qu'elles leur imposent un joug et un frein. Elles doivent replir, par rapport aux puissances de notre âme, les mêmes fonctions que les Heures qui attelaient et conduisaient les chevaux du Soleil.

Lisez donc, mon fils. Les sages qui ont écrit avant nous sont des voyageurs qui nous ont précédés dans les sentiers de l'infortune, qui nous tendent la main, et nous invitent à nous joindre à leur compagnie, lorsque tout nous abandonne. Un bon livre est un bon ami.

Bernardin de Saint Pierre.

ИЗ ЖИВОТА НАШИХ КЊИЖЕВНИКА.

Ђура Јакшић у Горњаку.

„Горњак је манастир, задужбина цара Лазара, лежи у дивљем пределу Млаве, на граници између омољског и млавског среза у пожаревачком округу.“ Тако је Ђура

синовица, а кћи чувеног калуђера Рувима из манастира Раче крај Дрине, који се закалуђерио, кад му је умрла жена, а пре тога био је свештеник у Бабиној Луци у округу ваљевском. Јелица је као девојка живела код Молера у Баурићу, од кога ју је поп Јован испросио за свога сина Марка, који се онда запопио, а потом постао и прота, а Марко је отац Пере Протића. У „Невен-Слози“, коју је књигу издала „Дружина Младежи Србске“ у Београду 1849., има десет песама Периних, остале су Јована Илића, Јована Ристића, Милована Јанковића, Милоја Лешјанина, Милана А. Петронијевића и др. Међу њима се највише истицао по личној вредности и по даровитости Петар Протић, који се врло рано истакао и као велики политичар и пријатељ Обреновића.

По свршеној гимназији он је, као питомац кнеза Михаила, отишао у Немачку, где је довршио права у Хајделбергу, положио и докторат, и умро управо кад се спремао да се врати у Србију. У нашој породици веровало се да је отрован, по наредби Вучићевој, јер је био велики противник његов. Али ће пре бити да је умро изморен великим духовним напрезањем и радом, јер је био необично вредан.

Овде доносимо његово писмо кнезу Милошу, писано по завршеним студијама, можда последње што га је написао, а леп пример захвалности према високом добротвору и топле љубави према отаџбини и народу. Са сетом се мора оно читати у тешком данашњем времену, у коме је тако мало захвалности, а и других врлина....

Љуб. М. Протић.

Писмо гласи:

„Ваша Свјетлост, премилостиви Господару!

Мени је тако рећи чисто суђено било, да све што ме човеком чини Вашој Свјетлости захвалити морам. Ја сам прво и прво рођен у отечеству које је Вашој Свјетлости за слободу своју вјечно обавезно, ја сам учинио и почетак и даље продужење наука у Србским вишим и нижим училиштима, којима је Ваша Свјетлост носећи бригу за народну просвету и образовање темељ положила. Осјећајући да су наша училишта још нејака и млађана, жеља је моја била у западне државе доћи, где су читава стољећија на развићу науке и художества радили,

ђе су највећи умови и духови своју дјелатност и свој талент пред очи свијету ставили, те да им се свијет диви и да сматра ђе је Божество са човечеством саједињено. Ова моја, ја мислим добра намера и жеља остала би вјечно само жеља и ништа више, да ми није свијетли Књаз Син Ваш крјепку руку помоћи пружио и у число својих питамаца придружио ме. Ваша Свјетлост почествовала ме је тим, да ме под Своје Крило прими и многим ме милошћу обаспе. Ја би једнога штедрога Благодјетља истина почитовао ма у ком се лицу он находио, али да сам баш Ваше Свјетлости питамац с тим сам се вазда поносио и тим ћу се већма него ичим другим поносити.

Мисао ова да сам Ваш питамац и да свако дјело ваше на благо земље наше смјера одушевљавала ме је свагда при мојој штудији, и олакшавала је поћекои тежак и трудни посао. Ја сам слушајући на Берлинском и Хајделбершком Универзитету правословне и државне науке био за три године дана приљежан и внимателан ученик мојих великијех и по свјету чувенијех учитеља. Ја сам по осјећању мојих способности и по височајшем одобрењу Ваше Књажевске Свјетлости свршивши формално моје науке 4-ог овог мјесеца по нашем летоисленију као кандидат права испиту подвргао се кои сам на обште задовољство испитујуће комисије срећно и добро положио и у сљедству тога за доктора обoих права припознат и докторску диплому 8-ог Нојемвра получио. Моја ближа цјел с тим је постигнута и ја од данас престајем ђаковати, и ако од науке и од учења никад престати нећу. Ја узимам чест у свакој покорности и високопочитанију, приложити овоме мојему писму један ексемплар моје докторске дипмоме, а и остала моја свидјетелства школска поднијети не бих се ја ни по чему застидио, јер ће она свагда за мене и нигђе противу мене свједочити, Ја ћу остати још у Хајделбергу док даље какво ријешење Ваше Свјетлости амо не приспје, а ја се савршено подвргавам и покуравам високој вољи Свјетлога и Милостивога Књаза и благодарјетља мога.

Моја је жеља била да после неколико недјеља у Француску одем и то од части ради усавршавања

у француском језику, а највише да се са организацијом православнијех и државнијех инштитута ове земље упознам, коју моју жељу доносим ја пред Вашу Свјетлост поради благоразмотренија.

Примите Свјетли Књаже моје дубоко увјерење, да ћу ја свагда гледати, да правди и истини, роду и отечеству мојем слабачкијем силама полезан и вјеран приврженик будем, те да у будуће свагде смјело казати могу да сам Ваше Свјетлости питомац био и милост и високу благонаклоност уживао. Дозволите ми притом, да мога доброг пријатеља Миленка Теодосијевића замолити могу да у име моје свјетлу десницу цјелива, и да се и у даљу милост и благонаклоност препоручим.

У Хајделбергу
12. Нојембра 1854.

Ваше Свјетлости
мог премилостивог Господара
и Књаза благодарни питомац
Др. Петар Протић Сокољанин.
(Доктор обоих права)*

КРАТКЕ ПРИЧЕ.

Бува и ваш.

Рече буха ваши: „Ја се више плашим слепца него ли здравога.“

— Зашто? — упита је ваш.

— Зато — одговори бува, — што кад ме ухвати слепец, одмах ме згњечи прстима, не гледајући да ли сам ја или нешто друго; а кад ме ухвати здрав, отвори прсте да види, а ја одмах искочим.

— А ја обрнуто — одговори ваш. — Кад ме ухвати слепец, ја се не мичем, те он помисли да је каква сламчица или трун, па ме пусти те побегнем. Али кад ме ухвати окат, отвори руку, да види шта је, и онда ми је крај.

Прокупље.

Прибележио
Живојин Митић.

* Оригинал овога писма видео сам у Алексе Спасића, бив. министра, као и докторску диплому на белој свиленој тканини, а обоје је он предао Државној Архиви, где је можда и сада, ако није у рату пропало.

КРАТКЕ ПОУКЕ.

Les lettres.

Les lettres, mon fils, sont un secours du ciel. Ce sont des rayons de cette sagesse qui gouverne l'univers, que l'homme, inspiré par un art céleste, a appris à fixer sur la terre. Semblables aux rayons du soleil, elles éclairent, elles réjouissent, elles échauffent; c'est un feu divin. Comme le feu, elles approprient toute la nature à notre usage. Par elles, nous réunissons autour de nous les choses, les lieux, les hommes et les temps. Ce sont elles qui nous rappellent aux règles de la vie humaine. Elles calment les passions; elles répriment les vices; elles excitent les vertus par les exemples augustes des gens de bien qu'elles célèbrent et dont elles nous présentent les images toujours honorés. Ce sont des filles du ciel, qui descendent sur la terre pour charmer les maux du genre humain. Les grands écrivains qu'elles inspirent ont toujours paru dans les temps les plus difficiles à supporter à toute société, les temps de barbarie et ceux de dépravation. Mon fils, les lettres ont consolé une infinité d'hommes plus malheureux que vous: Xénophon, exilé de sa patrie après y avoir ramené dix mille Grecs; Scipion l'Africain, lassé des calomnies des Romains; Lucullus, de leurs brigues; Catinat, de l'ingratitude de sa cour. Les Grecs, si ingénieux, avaient réparti à chacune des Muses qui président aux lettres une partie de notre entendement pour le gouverner: nous devons donc leur donner nos passions à régir, afin qu'elles leur imposent un joug et un frein. Elles doivent replir, par rapport aux puissances de notre âme, les mêmes fonctions que les Heures qui attelaient et conduisaient les chevaux du Soleil.

Lisez donc, mon fils. Les sages qui ont écrit avant nous sont des voyageurs qui nous ont précédés dans les sentiers de l'infortune, qui nous tendent la main, et nous invitent à nous joindre à leur compagnie, lorsque tout nous abandonne. Un bon livre est un bon ami.

Bernardin de Saint Pierre.

ИЗ ЖИВОТА НАШИХ КЊИЖЕВНИКА.

Ђура Јакшић у Горњаку.

„Горњак је манастир, задужбина цара Лазара, лежи у дивљем пределу Млаве, на граници између омољског и млавског среза у пожаревачком округу.“ Тако је Ђура

Јакшић обавестио читаоце своје песме „Пут у Горњак“. Као што се зна, Јакшић је у Горњаку провео неки час свог живота, па му је тај доживљај дао повода за две песме. Једна је поменута, „Пут у Горњак“, а друга „Ноћ у Горњаку“.

У првој је опевао пролазак кроз Млаву и Горњачку Клисуру до манастира. Какав је пут кроз Млаву? Ту је вила „ћилим расастрла“:

Ветрови ти тихи лепи мирис дају,
Заслађене ране горком уздицају...
Са далеког пута уморан сам сео,
Не би л' санка наш'о сетан, невесео;
Повило се цвеће, полегла је трава,
Али мене санак давно избегава...

Ал' путник мора даље — из такве Млаве иде ка роман-тичној Клисури:

К'о боланог нада небу подигнута
Подигне се гора од камена љута.
Бону диже главу, а коленом клеца,
Каменито срце Млава јој просеца...

Казује нам како у тој клисури на „грешну Млаву“ сунце „никад не сија“, већ је само „гром пробија“. То је стога што она у својим недрима „вечну клетву скрива“, јер ју је проклео „српски царе Лазд“.

Песник је, одмора ради, сео „поред неке пусте развалине голе“, каквих у клисурама има повише из раних векова, из доба српких краљева Драгутина и Милутина и из потоњег времена Браничевске Митрополије. Улазећи мислима у славну прошлост тих развалина, некадашњи шумни живот витешки пореди с тишином у којој се сада налази:

Као да је камем у љутини пук'о
И у пуког своју све живо повук'о...

Још мало напред — па му се забеле „кула на цркви Горњаку“:

Крст се на њој блиста — сунцу одговара,
И по ладној стени златне пруге шара.
Једно се је звоно с беле куле чуло,
У моме је срцу три пут одјекнуло...

И он се сад брзо упућује тамо, где ће добити жељеног одмора. —

Друга Јакшићева песма описује „Ноћ у Горњаку“. У опису се ноћи налазе два дела. Једно је опис, а друго је гатка, којим се, као поентом, завршује право описи-

вање. Тако је Јакшић чинио и у апсолутно најлепшим својим песмама: из таквих му је елемената сложена песма „Вече“; из њих је склопљена песма „Поноћ“. У првој је дивни опис вечери проткан гатком о посвећивању погинулог витеза, а у другој је опис „у црном плашту неме богиње“, ноћи, зачаран привиђењем сенке давно умрле мајке која сина походи. — У овој, пак, песми о чарима ноћи у Горњаку, поноћ стоји као бедем иреко кога живот не прелази. У тишини је уморени путник телу нашао мира; стене су неме, умукло је и зверје у планини; стале су и шума и Млава; природа се себе страши, а поноћ носи страховите тајне. И баш тада, кад је сваки живот изумро:

Уздрма се кула, звоно се занија,
У цркви се чује молитвица твоја.
Ужегу се саме погашене свеће —
Кроз немо двориште неки дух пролеће.
На челу се бледом, где је круна сјала.
Светитељска светлост дивно заблистала...
Тихим одом прође кроз дворану стару,
Поклони се три пут светоме олтару —
Па ишчезе опет у поноћном мраку...
Тако царе Лазо доходи Горњаку.

* * *

За чудо је како се превиђало да је Јакшић под утисцима овог путовања и тренутног бављења у Горњаку написао и *прву приповетку своју!*

Прва се, по времену, Јакшићева приповетка зове „Краљица“. Она је написана 1860.

Он је волео свој Банат, свој рођен крај. И прва реченица уметничке прозе његове гласи: „О, благословена земљо банатска!“ Он њу назива шареним хилимом, онако како назива и лепоте у Млави. „Па ко се — вели — у теби родио, тешко је томе и гледати ладне стене суморних планина, не камо ли о њих кршити снагу... Кад сам те последњи пут видео, сунце је зашло: само је румен на небу остала позлаћујући богата поља — баш као санови, што се у најсјајнијој одећи умирућем јављају.“

Песник је на путу који је описвао у *двема већ поменућим песмама*. Он приповеда:

„Ишао сам даље. Многа села, брда и долине осташе за мном. На послетку ми се укажу шуме и планине, чујем удаљено ујање плаховите реке и видим ждрело, кроз које учна сила дере... Камен на камену, са којег

се по неки граном оборени грм у мутној пени ваљаше ...

„Пода мною река јечи и преко рапавога стења каљаво срце цепа. Вегар уји, а таман ред тешких облака крупним капљама усијано чело окамењених дивова лади... Бујица се спрема...“

„Али и кроз ту густу маглу Бог види!,. Са муклом уком помеша се и умилан глас звона, који ми никад није тако срце дирнуо као и у овој пустој самоћи. После по сата стигнем у манастир. Калуђере, вичне самоћи, слабо је обрадовао долазак незваног госта; али ме примише, а отац игуман ми рече, да идем у старо манастириште оцу Макарију, где му се ћелија налази.“

Песник се, тако, позна са старим Макаријем, који му прича трагедију своје љубави — и то је садржина праве приповетке, која се догађа у Босни и потом у Србији, док се ту, у Горњаку, не заврши смрћу јунакиње.

На завршетку нам Јакшић још и ово казује:

„Кад ме је жеља овладала, да опет видим богате равнице Баната, прошао сам туда, обишао сам гроб Краљичин. Поред ње сад и отац Макарије мирно почива; а сељаци причају, да се посветио и да му на гроб плачући анђео долази.“

„То је она лепа девојка, сирота кћи несрећне љубави.“

Јакшић у овој приповеци нигде не именује ни Млаве ни Горњака, али се по свакој речи види шта је у ствари. Осем тога, он овде употребљава и *многе изразе које је ујошће рекао и у његовој истој предмети*. Обе су песме из 1857 године, оне су по непосредним утисцима — а приповетка је три године млађа. Али нам она потврђује оно што нам је из песме познато.

* * *

Откуда Јакшић у Горњаку?

То нам казује његова биографија. Године 1857 с пролећа пређе Ђура Јакшић из Новог Сада у Београд, где га ускоро примише за учитеља и послаше у Подгорац, велико село црноречког округа у Источној Србији. Јакшић је, као сиромаш, већину тога пута прешао пешице, ударивши преко пожаревачког округа, па из Великог Села у Стигу да пређе у Млаву и да доспе до Горњака. Требало му је три дана да дође до манастира, и то су она три дана која у приповеци помиње, кад Банату вели: „Три дана је, како ти лепо и глатко лице не гледам, па већ је срцу дуго и тешко. Дуг је

тренутак не отпочинути на меком крилу рођене мајке...“
Тада још није имао пуних двадесет и пет година.

Што се с овога пута и проласка кроз Клисуру и Горњак има казати као најлепше — казао нам је сâм песник. Али и осем тога имамо још нешто да речемо о тадашњем Јакшићеву бављењу у Горњаку. Извор је у казивању мајстор-Симе, сестрића некад добро познатог молера Живка из Пожаревца. Они су се тада затекли у Горњаку, и Сима је, после неког времена, с Јакшићем обновио познанство у Пожаревцу, где је Ђура учитељевао и где се и оженио. По том казивању — Јакшић је био млад човек, сиротињски обучен, наизменце и тужан и весео. У манастир је дошао пред вече, после вечерње. Наравно — на њ нико није обратио пажње, а као сиромашни учитељ-путник за трпезу је сео последњи. Путао је и био за све време бојажљиво смирен, налазећи се и на непознатом месту и међу непознатим људима. Тек кад се повела реч о малању цркве, јави се Јакшић и каза да је и он по занату молер. То учини те се и на њ обрати боља пажња. У даљем разговору Јакшић предложи молеру Живку да се споразумеју па да заједнички малају овај, а можда и још који, манастир. Сутра-дан је доручковао, поздравио се са свима, па је продужио пут, прелазећи у Хомоље и даље преко Црног Врха. Из села је, после, писао Живку у Пожаревац и чинио му нове предлоге за заједнички рад. Може бити да се тога ради обраћао писмом и у Горњак, али је сва прилика да одговора није добио ни на једно ни на друго писмо. Молер је Живко био ауторитет: он је својом кичицом већ био упропастио стари живопис у Студеници и још у многим црквама ондашње Србије.

Византињани су Горњачку Клисуру са Ждрелом називали „Зле Степенице“. А велики је песник наш, прошавши туда, даровао српској књижевности тако драгоцен дар!

А. Г.

Лаза Костић у — пермутацијама.

„Каламбури“ Лазе Костића довољно су познати. И овде је реч о једноме од њих.

„Код Беле Лађе“ у Н. Саду вечерао је Светозар Милетић са својим друштвом. Била је „рибља вечера“, са печеним смуђевима као главним јелом.

Одједном наиђе Лаза, па ће одмах с прага:

„Зар се тако кућа тече:
Поред смуђа свако вече?
Зар се тако тече кућа:
Свако вече поред смуђа?
Зар се кућа тече тако:
Поред смуђа вече свако?“

И било би, можда, још и више премутација, да смуђ није био врло примамљив, а вино још примамљивије.

А. Д.

ПРЕГЛЕД КЊИГА.

Л. Лазаревић: Приповетке, I. Београд, 1924. мала 8°, стр. 126, цена 10 дин. — Једна читка и занимљива књижица, у којој је све из оног „старог, доброг доба“, кад је било много мање „праваца“ и „непризнатих генија“, а рад на књизи схватао много озбиљније. Ово је прва збирка човека који се приповедањем одавно бави, иако је његов рад ове врсте познат само уском кругу, јер писац није ни желео да буде познатији.

У овој првој свесци има једанаест прилога. Један је део облика анегдотског — непретенциозне белешке, у којима је очуван спомен на прошле дане (*У одбрани, На разбоју*) или на карактерне личности (*Друг, Доцкаш, Само истиину!*), а само две-три могу се назвати приповеткама.

Причање је просто, неразметљиво, без кинђурења, али занимљиво, с одабраном народском фразом (кроз коју промакне и која ненародна, књижевна), с језиком лепим и обилатим, с подесним и новим народним речима и поређењима, у тону који читаоца зближава с писцем.

У књизи се осећа и Јанко и Лаза Лазаревић, а ако хоћете и Милићевић, па негде чак и Таса Миленковић, али не зато што би им приповедач хтео подражавати, већ што су сви они ишли једним путем, ко са више, ко са мање свога.

Све у књизи оставља утисак истинитог, ненамештеног и у ситнијим појединостима. Све су слаке реалне, виђене или доживљене, изнесене у главнијим потезима, без много сенчења и без расплињавања. Има добро запажених и тачно изнесених и карактера и поступака, нарочито у најбољима (*Тежак Њосао* и *Сан*).

Где-где је тенденција сувише јака (открива пишчев позив), а понегде се и писац више види него што бисмо желели.

Збирка се, као што рекосмо, пријатно чита, и заслужује препоруку у много погледа. Пада у очи да називи нису свагда добро погођени, и да у њима готово никад није, у једној или две речи, сажето оно што је у цртици или приповеци битно.

И. Ж.

Песме Десанке Максимовић, издање С. Б. Цвијановића, Београд 1924. год.

Једна дужа скала разноврсних лирских акорда, једна искрено и топло речена *Песма младости* — то су песме Г-це Десанке Максимовић.

Међу песницима најмлађе генерације Госпођица Максимовић несумњиво ужива најшире симпатије читалачке публике, бар код омладине. Те симпатије она је добила још првим својим песмама, када се пре пет година појавила у „Мисли“. Јасни и поетски стихови, на супрот неразумљивој галами неколицине модерних; строфе чедности и трепериве чежње, на супрот неприродним жељама и перверзији мозга, која се у поратној лирици почела била испољавати — песме Десанке Максимовић већ су давио стакле довољно пажње наше читалачке публике. О њима су, још пре критике, читаоци „Антологије Мисли“, додељивањем награде, дали свој суд. Уверени смо да ће са тим лепим предубеђењем читаоци радо и дочекати ову књигу.

Овде ћемо нагласити само две ствари. Госпођицу Максимовић, као лиричара, карактеришу две врло лепе одлике: моћ утанчаног, суптилног психичког запажања и ванредно лепо осећање природе. Ретке су ствари у нашој најновијој лирици као што су „Предосећање“ и „Покошена ливада“. Писац оваквих песама показује не само гипкост и финоћу духа, него и нарочиту лакоћу и виртуозност стиха.

Али зашто у доцнијим песмама нагиње слободном стиху? Да ли зато што је то модерно? Писац ових редака — као „консервативац“ у томе погледу — ту моду не би препоручио Г-ци Максимовић.

Т. Ђ.

ХРОНИКА.

Прослава Бранислава Нушића. — У прошлој свесци наглашено је да ће се ускоро прославити 45-а годишњица Нушићева рада. Шири одбор утврдио је, за ту прославу која ће бити 6. новембра, ове појединости:

У 10¹/₂ часова пре подне свечана академија у дворани Университета. Академију отвара председник С. К. Академије, Јован Цвијић, после чега ће представници књижевних и хуманих удружења поздравити јубилара.

По подне у 2¹/₂ представа („Обичан човек“) за школску омладину. Пре представе говор Б. Нушића глумачкој омладини, која изводи комад.

У 5, за позване госте, село које приређује друштво „Цвијета Зузорић“.

У 8¹/₂ свечана представа у Народном Позоришту. Пред представу поздрав управника Н. Позоришта, предаја венаца и нарочито спремљени пролог: наши ранији драмски радници (од Јоакима Вујића до Ђоровића) поздрављају писца. Тог вечера играће се: „Наша деца“, по једна сцена из „Протекције“ и „Находа Симеона“, три из „Народног Посланика“ и „Кнез Иво од Семберије“.

Прославу ће, у унутрашњости, извести и сва позоришта, стална или путничка, а и по школама биће пригодних говора.

*

Из Нушићеве биографије доносимо ове податке:

Рођен је 21. октобра (8. по старом) 1864. године, у Београду. Школовао се најпре у Смедереву, где је провео и најраније детињство. Затим са породицом прелази у Београд. Правни факултет почео је студирати у Грацу, у Штајерској, али немајући средстава, довршио га је у Београду.

Нушић већ у 15. години објављује своје радове у тадашњим дечјим листовима, и већ у то доба пише и позоришне комаде, које сам са друговима приказује.

Као ђак Велике Школе, Нушић учествује у српско-бугарском рату, из којег даје 1886. „Приповетке једнога каплара“, а пре тога већ, као деветнаестогодишњи младић, подноси позоришној управи свој први комад „Народног Посланика“, који је и данас на репертоару. У исто доба он се почиње јављати у подлисцима појединих листова, с времена на време, са хумористичним причама.

По свршетку факултета, због једне политичке песме, осуде га на две године затвора, и у пожаревачком затвору пише 1889. свој шаливи комад „Протекција“, као и, у нашој књижевности прво своје врсте дело, хумористичку и сатиристичку козерију „Листићи“ (1890.), који су га необично популарисали.

По изласку из затвора, Нушић одлази у консуларну службу у Македонију, где пробави пуних десет година. Бавећи се толико дуго у источној средини, он се њома испирише и 1898. даје „*Рамазанске вечери*“, збирку оријенталских приповедака.

Од консуларне службе Нушић се враћа позоришту, и од тада се не одваја од тога посла. Он управља најпре београдским позориштем, затим новосадским и, најзад, по ослобођењу Јужне Србије, оснива прво позориште у Скопљу. У доба рада на позоришту, он уједно развија најживљи рад на позоришној књижевности и даје читав низ комедија и веселих игара, које се све и данас одржавају на свима нашим позориштима.

Кроз четрдесет и пет година књижевног рада, он је написао 25 комада, који се стално одржавају на свима позорницама, а по листовима близу 200 хумористичних прича, уз то неколико опсежних дела, много студија, предавања и, уопште, толико рада, да се његов живот може сматрати као оличење једног ретког нагона за стварањем и давањем личног израза. Целокупна његова дела изнела би, у обичној осмини, око 800 штампаних табака.

Нушићева дела превођена су на француски, руски, немачки, мађарски, чешки, бугарски и талијански језик.

Библиографију његових већих радова донећемо на другоме месту.

Н.

† **Анатол Франс.** — Осамдесетогодишњи старац Анатол Франс — Thebault преминуо је. Не само у Француској, већ широм целог књижевног и научног света, жали се за незаменљивим губитком једног од највећих представника савремене духовне културе. Ненадмашан стилиста, ванредан поборник слободоумља, противник рата, он, при најезди Немаца на Француску, оставља перо и узима оружје, да брани Отаџбину. Нарочито нерасположен према конзервативном католицизму, Франс га иронично пропраћа у своме делу „Савремена Историја“.

Критичар и оснивач импресионистичке школе, Анатол води полемику особито са Золом преко листа „Le Temps“ и „Revue des deux mondes“, ма да га енергично брани у чувеном процесу Золину. Плодан писац као ретко ко, он даје масу сјајних романа, који су преведени готово на све културне језике. Елеганција његова стила, дубоко познавање историје, а специјално јелинске и византијске уметности, свуда сведоче о Франсу као отменом духу. Франс има своје схватање живота, па социјалне проблеме увек гледа кроз призму своје филозофије. Заступник друштвене правде, он је омиљен у народној маси, поглавито у радничком сталежу. Са Анри Барбисом оснива Лигу поборника светскога мира, и покреће часопис „Clarté“, који и данас излази.

Члан Француске Академије Наука ући ће у Пантеон, где почивају најзаслужнији људи Француске. Његово тело је мртво, али његов дух живеће вечито, окружен ореолом славе.*

Ђуприја.

Драг. Ерић.

ПОКУШАЈИ.

Пусти снови.

— Ст. Дан. Тривунцу. —

У бокорју расцветалих грана
Што их зефир нија и савија,
Лепа као сунце на умору —
Спава млада чобаница Јана
Сном што душу заноси, опија.
Спава Јана и сања јарана...

Отишло јој злато у солдате,
Преко брда и преко планина.
Чекала га за седам година,
Па му пише: „Жао ме је на те' —
Што не дође, ил' не посла писмо,
Знаш ли од кад видели се нисмо?!“

А далеко тамо, поред Дрине,
Међ врбама што злослутно шуме,

* У даљем броју донећемо и дужи чланак о А. Франсу, а по могућности и једну његову причу.

Крстић један из победних дана
Гроб бележи јунака незнана —
И Мачванке стану поред хуме,
Те ожале сина из даљина...

Шабац.

Ј. Д. Туфегџић-Дрински.

Привиђење.

Поноћ... Шуме ћуте у дугоме низу.
Врх њих млади месец неосетно броди
И светлошћу слабом развалине зари.
На мрачноме зиду, обучен у ризу,
С ореолом што се више главе своди —
Намалан с осмехом који господари
Целом Васељеном — Христос стоји тако.

И док тамне сенке играју по трави,
Кô утваре неке ил' грозне авети —
Замишљене само у машти човека,
Дотле, спава гробље у леденој страви,
И крст један труо љуља се и прети
Христу, који смирен своју паству чека
Кроз векове — а ње, ето, јоште нема...

Шабац.

Ј. Д. Туфегџић.

У ноћи.

Земља мирно снева на крилу неме и звездане ноћи,
уљуљкивана њеним дахом, који успављује, крепи, уздиже,
Варош спи дубоким сном; само се где-где види по која
светла тачка, као ретки тренуци *праве* среће у животу.

А озго вечним благим и сањалачким погледом гледе
на ме дрхтаве и сјајне звезде као чежња, као душе жељне
љубави и живота.

Ах, како је дивна ова ноћ, пуна сребрног месечевог
сјаја! И моја душа, са неодређеним осећањима, лута по
том светлом и немом простору, пуном неким тајан-
ственим дахом!

Ал' шта је то?! Као гласи небеских херувима, као
тужна песма за изгубљеном младошћу, као болни дрхтаји
једне душе која пати — разлеже се, пуна неисказане
туге и бола, туге од које срце престаје куцати, бола

од кога душа умире као бачен цветак, разлеже се боно песма:

„Кроз поноћ нему и густо грање,
Види се звезда тихо трептање.
Чује се срца силно куцање!..“

И ти звуци дршћу, јече, трепере, струје, па онда, као последњи крици живота што се гаси, лагано се губе, умиру, нестају у немој звезданој ноћи, којом ја блудим као сан, уз пратњу невидљивих духова!

Призрен.

Б. Дмитријевић.
— VII —

Циганче.

Година 1915. Један од оних лепих јесењих дана који чине да срце живље и радосније закуца, да крв брже раструји, и да се уста сама развлаче у ведар осмех.

Али је ова ведрина била краткотрајна, као што је тих дана све било краткотрајно.

Швабе су водиле кроз село много наших заробљених војника; измучених, изгладнелих, у подераним шињелима...

На растојању од два метра ишао је поред тог дугог ланца по један укочен војник са пушком о рамену. Бајонети су лепршали изнад пушака и блештали на јесењем сунцу, које је лагано пловило западу.

Заробљеници су ишли уморним тешким кораком. Нико им се није смео приближити, нити им дати хлеба, да утоле глад. А на лицима хероја видела се нека натприродна снага, која као да је говорила: „Пустите нека нас киње.... пустите... неће још дуго..“ И поворка је одмицала све даље, остављајући за собом бојажљиве и дрхтаве наде на скоро ослобођење.....

Приближавали су се последњим кућама села, где станују Цигани. Мало Циганче, црне кудраве косе, крупних црних очију, са насмејаним уснама из којих су вирили блистави зуби, стајало је са комадом бела хлеба, који је богзна од кога у селу испросило. Радознало је гледало у измучена лица војника. Изненада — на лицу му се показа покрет који је сведочио да се у чупавој глави родила одлука.

И доиста! У тренутку када су крај њега пролазили војници без стражара, хитро попут мачке, придружи се редовима и првом војнику до себе пружи половину хлеба.

Војник га погледа са пуно љубави, а у очима му се појавише сузе. Хтеде да помилује дете, али се трже. Сав црвен, дојури до њих стражар и замахну кундаком. Војник отури дете, а подмету своја широка плећа, на која се спусти кундак свом тежином. Он мало поклекну, побледе, стеже зубе, а затим се исправи, и све опет дође у стари ред.....

Пут се продужи оним тешким, уморним кораком. .... Све даље и даље су одмицали и лагано се губили у плаветном сутону топлот јесењег дана.

Мало Циганче се загледа за њима. Диже своју црну испуцану ручицу, стеже у песницу и попрети према једном бајонету, који се још видео, крвав од зракова сунца на заходу. У очима му се заблисташе сузе. Оно огорчено плуну, звиждуком позва свог кудрова, неко црно, прљаво псето, да с њим подели свој хлеб.

Полако грицкајући хлеб, причало је мало Циганче, разочарано и са сузама у гласу, свом кудрову о „злочестом чики са великим златним пуцетима и пушком“, а псето га је гледало верним очима и махало репом, као да је све разумело.....

Утом се зачу равнодушан глас старе Циганке: „Мошо! Не видиш да је сунце зашло?! Одмах да си ишћ на пашу по коње“. Па, поћутавши мало, додаде: „Као да си господин; само би јео и лежао са кудром у друштву!..“

Нови Сад.

Јованка Бујадиновић. VII.

У старом парну.*

Тужно је звиждао ветар алејама старога парка,
Пожутело лишће летело, кидајућ' с' с грана,
Облаци мутни закриваху сунашце јарко
И ситна јесенска киша падаше целога дана.

Била је мртва тишина није се чуло ни гласа,
Само понекад би лишће шуштећи падало доље,
Или из неме даљине чуло се лајање паса
И јаук жалостан ветра низ равно Вардарско поље.

Тужно је плакало небо, сузама јесенске кише,
Као да природа жали губитак некадашњег сјаја.
Сва околина, сав ваздух некаквом тугом мирише,
Јер хладна зима долази на место летњег раја.

* Овај карактеристични прилог доносимо без и најмање измене.
Ур.

*

Овде, у туђој земљи, далеко од свог' завичаја,
Усамљен у старом парку ја мислим на прошлост своју
И душом ја хитам тамо, к пропасти роднога краја,
Где блед сатана се смеши и мући Русију моју.

А ветар зазвижди опет, ломећи лишће са грана,
Иза облака потпуно нестане сунашца јарка.
Тужна је природа била, мутнога јесенског дана,
А ја се упутих кући стазама старога парка.

Скопље
Јануар - 1924.

Ђорђе Завадовски
уч. VI гимназије.

Једно сећање.

Да, сећам се тога добро; још ми у ушима звучи оно: „Боже!“, које је се чуло по свима крајевима наше отаџбине. Још као у сну сећам се оних капа са шиљковима, и чисто се најемим. Оно грозничаво бежање Срба. Оне хусарске хуље, које су без разлога убијале невино српско становништво. Па она разна изазивања. Да ли је то све било? Да ли је то све могло бити? Јест. Ово „јест“ изговарам са поносом, што сам трпео те муке, што ме то „јест“ подсећа на Цер, Рудник...

Ноћ. Небо се наоблачило, ваљда се и Бог љути што се људи бију. Тек, тек, а црне облаке обасја сјајна ватра. То је ватра гранате. Бију се Срби са Аустријанцима и Немцима. Ми у подруму клечимо са скрштеним рукама, молећи Бога да Он да снаге нашим очевима, да отерају непријатеља. Бројимо минуте: први, други, трећи... ..Јао, како ми се чине дуги ови минути! Грозничаво очекујемо зору, верујући да ће нам она помоћи, као што у то верује болесник. У подруму је мир. Тај мир поремети с времена на време плач малог детета. Мајка би га стегла на груди, учећи га да се моли Богу.

Хвала Богу! Зора је почела да руди, ваљда ће нам она донети резултате. Све је пусто. Још на неким местима пуши се упаљена кућа. Пред самим подрумом, граната, да је назовем смрт, направила је велику рупу. Да је само 5—6 метара ближе ударила, данас бисмо ми били мртви. Тек тада видех: колико је ништаван живот човечји. Наједном, улицама почеше пролазити српски војници. Види се да се повлаче. Неки плаче и говори:

„Збогом, доме мој! Збогом, земљо моја. Ко зна, доме, да ли ћу те икад видети? Ко зна, земљо, да ли ћу икад на тебе стати!“

Све се опет смири око подне. Пред вече уђе у Краљево бесна непријатељска извидница. Ваљда им је криво, што нико не баца цвеће на њих? Лупају на врата, убијају, али ништа не вреди:

„Српске гусле лагати не знаду“. Те муке, сличне овима, трајале су три године, али ипак: вера Србинова победила је непријатеља.

Београд.

Миодраг Туцаковић.
IV.

РАЗЛИЧНОСТИ.

Постанак Марсељезе.

Било је 1792., за време оскудице у Штразбургу. Дом Дистриша, председника штразбуршке општине, беше сиромашан, сто скроман, али ипак гостопримљив за Руже де л'Ила. Млади официр је седео са Дистришовима увече, као да им је био син или брат.

Једне вечери после обеда, Руже де л'Ил уђе у своју усамљену собу. Била је поноћ. Ноћ хладна. Хладноћа га обузе, и он покуша да се инспирише, састављајући час мелодију пре речи, час речи пре мелодије. Певао је, а ништа није писао.

Савладан узвишеном инспирацијом, задрема, насловивши главу на виолину, и пробуди се тек кад је свануло. Ноћашња песма му се с муком повратила у памћењу, као утисци сна. Он их написа, стави у ноте и отрча Дистришу. Нађе га у врту, где копа зимску салату. Жена и кћери старог патриоте још не беху устале. Дистриш оде да их пробуди и позва још неколико пријатеља, одушевљених музиком као и он.

Дистришева најстарија кћи га је пратила, а Руже је певао. Код прве строфе лица побледеше, код друге потекоше сузе, а код последњих строфа изби занос одушевљења. Дистришева жена, кћери, отац, млади официр падоше једно другом плачући у загрљај.

Химна отаџбине била је пронађена!

Нова песма, отпевана после неколико дана у Штразбургу, полете од града до града по свим народним ор-

кестрима. Марсељ усвоји да се пева у почетку и при свршетку сваке клупске седнице, а Марсељци је разнесе по Француској, певајући је по друмовима. Отуда јој и име.

Алфонс де Ламартин.

[С француског, Живорад П. Јовановић].

НОВЕ КЊИГЕ

Изнад живота — драмски свев у пет чинова (двадесет фрагмената); написао *Ж. М. Пауновић*. Издање „Новог Доба“, 1924.

Онима
који су ме искреношћу задужили
посвећујем
ово дело истине и рада.

Тако каже писац на првом листу своје књиге. Али, да ли ће ове речи песник применити и на своје критичаре? Дело је очевидно написано са већим претензијама. У дугом низу фрагмената писац је — по угледу на велике песнике — покушао да философски продре у онај виши интелектуални део нашега живота: да нас проведе преко „раскрснице“ и доведе до „сазнања“, „вере“ и „покајања“. Предмет, иако стари, опет леп и вечно нов.

Али, ту се баш и ломе пера мањих песника. Г. Пауновић, пре свега, нема довољно имагинације да се издигне на оне висине изнад живота, које треба да су главни предмет његова спева. Друга је његова слабост робовање стиху, управо слику; ту је он уместо хармоније унео дисхармонију, уместо музике монотонију и досаду, и тако је упропастио и оно што би било добро у овоме спеву.

Трчањем за стиховима песник је често заборављао своју философију (које се он иначе радо држи), па чак и поезију, а тражећи фрагменте, губио је из вида целину. Отуда се после прочитане књиге, добива врло блед утисак. И ми жалимо што спев *Изнад живота* — који, иначе, има и лепих мисли, а понегде и добрих стихова — услед ових мана стварно остаје *без живота*.

0.

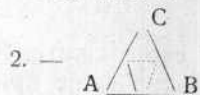
Књиге С. Н. Задруге.

Готово је XXVII Коло Српске Књижевне Задруге, у коме су ове књиге:

- Влад. Ситанимировић*: Изгнаници, у три чина, у стиху, са прологом;
Милица Јанковић: Плава Госпођа, роман;
Иво Андрић: Приповетке;
Из Махабараше: Песма о Краљу Налу, са старониндијскога пре-
 вео *Т. Маретић*;
Виљем Шекспир: Хамлет, трагедија у пет чинова, превео *Сима*
Пандуровић;
Миливоје Башић: Старе српске биографије;
Ситј. М. Љубиша: Приповијести приморске и црногорске, с пред-
 говором *Марка Цара*.
 Све су књиге повезане у платно и стају 100 динара.

ЗАДАЦИ.

Књ. X, св. I. 1. — Жижикама написати ЈАЈЕ.

4. — Поређати број слова појединих речи једно за другим, па ће се добити 3,14159295... и т. д., т. ј. Лудолфов број π , који се јавља у обрасцима за обим и површину круга.

7. — а) 1211.

б) Ни у коме случају.

в) Стигао је само Сибин (све остало отишло у супротном правцу).

Остали се задаци продужују.

Награђен *Петар Мијалковић*, V, Крагујевац (добар одговор на 1., 2., 4. и 7. задатак).

ОД УРЕДНИШТВА.

Приказ *Целокујне Лирике* В. Ј. Илића Млађег није на време био готов, те је морао изостати из ове свеске.

„Венац“ излази у месечним свескама од 5 табака, с повременим прилозима. Годишња претплата 50, полугодишња 25 дин. За туђину: 20 фр. годишње (за Америку два долара). Огласи: цела страна 400, $\frac{1}{2}$ 250, $\frac{1}{4}$ 150 дин.; унутрашња страна и поновно оглашавање са 20% попушта. Повереничка награда: од 11—25 претпл. 20%; од 26—100 25%; преко 100 30% покупљене претплате. Продаја на свеске по цени на корицама.

Претплату, рукописе и све остале пошиљке слати Уредништву (Височка ул. бр. 22). *Рукописи се не враћају.*

Власник и уредник, проф. *Јер. Живановић*.
 (Улица Височка, 22).

РОСИЈА-ФОНСИЕР

ДРУШТВО ЗА ОСИГУРАЊЕ И РЕОСИГУРАЊЕ
У БЕОГРАДУ

Основни капитал динара 5,000.000

Друштво је предузело сва до сада у Краљевини С. Х. С. закључена осигурања од Друштва „Росија“ у Петрограду и Друштва „Фонсиер“ у Будимпешти, заједно са одговарајућим резервним фондовима.
— Друштво врши под најповољнијим условима:

1. ОСИГУРАЊА ЖИВОТА СВИЈУ ВРСТА ПО НАЈМОДЕРНИЈИМ ТАРИФАМА;
2. ОСИГУРАЊА ПРОТИВУ ПОЖАРА ЗГРАДА, КУЋНОГ НАМЕШТАЈА, РОБЕ, ИНДУСТРИЈСКИХ И ФАБРИЧКИХ ПРЕДУЗЕЋА;
3. ОСИГУРАЊА ОД НЕСРЕЋНИХ СЛУЧАЈЕВА ПОЈЕДИНИХ ЛИЦА И КОЛЕКТИВНО ОСИГУРАЊЕ ФАБРИЧКИХ РАДЕНИКА;
4. ОСИГУРАЊА ОД ПРОВАЛНЕ КРАЂЕ КАСА, ТРЕЗОРА, ТРГОВАЧКИХ РАДЊА И ПРИВАТНИХ СТАНОВА;
5. ОСИГУРАЊА ТРАНСПОРТА НА СУВУ И НА ВОДИ;
6. ОСИГУРАЊА СТАКЛА ОД ЛОМА;
7. ОСИГУРАЊА ОД ГРАДА;
8. ОСИГУРАЊА СУДСКЕ ОДГОВОРНОСТИ ПРЕМА ТРЕЋИМ ЛИЦИМА;
9. ОСИГУРАЊА АМАНЕТА И ПИСАМА СА ВРЕДНОШЋУ (ВАЛОРА).

СВА ОБАВЕШТЕЊА ДАЈЕ ДИРЕКЦИЈА У БЕОГРАДУ,
КРАЉ МИЛАНОВА 24, А У УНУТРАШЊОСТИ ДРУШТВЕНЕ ФИЛИАЛЕ, ЗАСТУПНИШТВА И АГЕНТИ.

НАЈНОВИЈЕ

ДЕСАНКА МАКСИМОВИЋ, Песме	Дин.	20.—
РАКИЋ, М. М. Песме. <i>Ново издање</i>	"	30.—
БРАНКА РАДИЧЕВИЋА Алманах	"	20.—
ФОРД, Х. Мој Живот и Рад. <i>Друго издање</i>	"	25.—
ЦЕТКИН, К. Жене и Студенти	"	6.—
РИБО, Т. Болести воље. <i>Треће издање</i>	"	20.—
ЊЕГОШ. Горски Вијенац (Решетаров коментар)	"	20.—
ПОПОВИЋ, Б. Антологија новије српске лирике	"	30.—
ПОПОВИЋ, Б. О Књижевности	"	6.—
МАЖУРАНИЋ, И. Смрт Смаил-Аге Ченгића (коментар Др. Прохаске). <i>Ново издање</i>	"	7.50
МАЛА ФРАНЦУСКА ГРАМАТИКА с таблицом неправилних француских глагола	"	5.—
ЈАКОВЉЕВИЋ, М. Савремена Естетика	"	15.—
ТУРГЕЊЕВ, И. Руђин. Роман	"	20.—

НОВ КАТАЛОГ КЊИГА ШАЉЕМО НА ЗАХТЕВ
БЕСПЛАТНО

ИЗДАВАЧКА КЊИЖАРНИЦА
С. Б. ЦВИЈАНОВИЋА У БЕОГРАДУ
16, КНЕЗ МИХАИЛОВА УЛ. 16.

„ВЕНЧЕВА“ ИЗДАЊА.

Милош Н. Ђорић: Кад млидијих умрети, комад у једном чину. — — — — —	3 дин.
А. Куприн (превела К. Цветковићева): За друга, приповетка за омладину — — — — —	3 "
Т. де Банвил (превео у стиху Влад. Станимировић): Езол, комедија у три чина. — — — — —	6 "
Т. Р. Ђукић: Драмске слике. — — — — —	5 "
А. Гавриловић: Из царских дана. — — — — —	5 "
Ј. В. Гете (превео Н. Половина): Херман и Доротеја. — — — — —	10 "
Драгиша Лапчевић: Пословице из Моравица. 5 "	
Ко поручи сва ова издања, добиће их за 30 динара.	
Комплети „Венца“, у фином платненом повезу:	
Књ. VII — — — — — дин. 70.	
„ VIII — — — — — „ 75.	
„ IX — — — — — „ 80.	
Ван Београда још и 5 дин. за поштарину.	
Комплети VIII или IX књиге, неповезани, заједно с поштарином — — — — —	50 дин.
— Све се књиге могу добити у Уредништву или преко повереника.	

Администрација.